

ชุดวิชา

ประวัติศาสตร์ ชาติไทย

รหัสรายวิชา สค 1 2024

รายวิชาเลือกบังคับ ระดับประถมศึกษา

ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551

หน่วยงานหรือสถานศึกษา

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ
เอกสารทางวิชาการ ลำดับที่ 2/2561

ชุดวิชา
ประวัติศาสตร์ชาติไทย

รหัสรายวิชา สค12024

รายวิชาเลือกบังคับ ระดับประถมศึกษา

ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

ชุดวิชา ประวัติศาสตร์ชาติไทย รหัสรายวิชา สค12024 รายวิชาเลือกบังคับ ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ชุดวิชานี้ประกอบด้วยเนื้อหาความรู้ เกี่ยวกับความภูมิใจ ในความเป็นชาติไทย พระมหากษัตริย์ไทย และบรรพบุรุษในสมัยสุโขทัย มรดกทางวัฒนธรรมสุโขทัย และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ สมัยสุโขทัย และชุดวิชานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียน กศน. มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนัก ถึงความเป็นมาของชาติไทยในดินแดนที่ประเทศไทยที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนานตราบจนปัจจุบัน ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยและบรรพบุรุษในสมัยต่าง ๆ ที่ช่วยลงหลักปักฐาน ปกป้องรักษาถิ่นที่อยู่และสร้างสรรค์อารยธรรมอันดีสืบทอดแก่ชนรุ่นหลัง

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ขอขอบคุณ ผู้เชี่ยวชาญเนื้อหา ที่ให้การสนับสนุนองค์ความรู้ประกอบการนำเสนอเนื้อหา รวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง ในการจัดทำชุดวิชา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าชุดวิชานี้จะเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน กศน. และนำไปสู่ การปฏิบัติอย่างเห็นคุณค่าต่อไป

สำนักงาน กศน.

พฤษภาคม 2561

คำแนะนำการใช้ชุดวิชา ประวัติศาสตร์ชาติไทย

ชุดวิชา ประวัติศาสตร์ชาติไทย รหัสรายวิชา สค12024 ใช้สำหรับผู้เรียนหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 โครงสร้างของชุดวิชา แบบทดสอบก่อนเรียน โครงสร้างของหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรม เรียงลำดับตามหน่วยการเรียนรู้ และแบบทดสอบหลังเรียน

ส่วนที่ 2 เฉลยแบบทดสอบและกิจกรรม ประกอบด้วย เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน เฉลยกิจกรรม เรียงลำดับตามหน่วยการเรียนรู้

วิธีการใช้ชุดวิชา

ให้ผู้เรียนดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดโครงสร้างชุดวิชาโดยละเอียดเพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนต้องเรียนรู้เนื้อหาเรื่องใดบ้างในรายวิชานี้
2. วางแผนเพื่อกำหนดระยะเวลาและจัดเวลาให้ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะศึกษาชุดวิชา เพื่อให้สามารถศึกษารายละเอียดของเนื้อหาได้ครบทุกหน่วยการเรียนรู้ พร้อมทำกิจกรรมตามที่กำหนดให้ทันก่อนสอบปลายภาค
3. ทำแบบทดสอบก่อนเรียนของชุดวิชาตามที่กำหนดเพื่อทราบพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน โดยให้ทำลงในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ และตรวจสอบคำตอบจากเฉลยแบบทดสอบท้ายเล่ม
4. ศึกษาเนื้อหาชุดวิชาในแต่ละหน่วยการเรียนรู้อย่างละเอียดให้เข้าใจทั้งในชุดวิชาและสื่อประกอบ (ถ้ามี) และทำกิจกรรมที่กำหนดไว้ให้ครบถ้วน
5. เมื่อทำกิจกรรมแล้วเสร็จแต่ละกิจกรรม ผู้เรียนสามารถตรวจสอบคำตอบได้จากแนวตอบ/เฉลยท้ายเล่ม หากผู้เรียนยังทำกิจกรรมไม่ถูกต้องให้ผู้เรียนกลับไปทบทวนเนื้อหาสาระในเรื่องนั้นซ้ำจนกว่าจะเข้าใจ
6. เมื่อศึกษาเนื้อหาสาระครบทุกหน่วยการเรียนรู้แล้ว ให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนและตรวจสอบคำตอบจากเฉลยท้ายเล่มว่าผู้เรียนสามารถทำแบบทดสอบได้ถูกต้อง

ทุกข้อหรือไม่ หากข้อใดยังไม่ถูกต้องให้ผู้เรียนกลับไปทบทวนเนื้อหาสาระในเรื่องนั้น ให้เข้าใจอีกครั้งหนึ่ง ผู้เรียนควรทำแบบทดสอบหลังเรียนให้ได้คะแนนมากกว่าแบบทดสอบก่อนเรียนและควรได้คะแนนไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของแบบทดสอบทั้งหมด (หรือ 24 ข้อ จาก 30 ข้อ) เพื่อให้มั่นใจว่าจะสามารถสอบปลายภาคผ่าน

7. หากผู้เรียนได้ทำการศึกษาเนื้อหาและทำกิจกรรมแล้วยังไม่เข้าใจ ผู้เรียนสามารถสอบถามและขอคำแนะนำได้จากครูหรือแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมอื่นๆ

หมายเหตุ : การทำแบบทดสอบก่อนเรียน – หลังเรียนและกิจกรรมท้ายเรื่อง ให้ทำและบันทึกลงในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา

การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

ผู้เรียนอาจศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้จากแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ที่เผยแพร่ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องและศึกษาจากผู้รู้

การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผู้เรียนต้องวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดังนี้

1. ระหว่างภาค วัดผลจากการทำกิจกรรมหรืองานที่ได้รับมอบหมายระหว่างเรียนรายบุคคล
2. ปลายภาค วัดผลจากการทำข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ปลายภาค

โครงสร้างชุดวิชา
ประวัติศาสตร์ชาติไทย
สาระการพัฒนาสังคม

มาตรฐานการเรียนรู้ระดับ

มีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครองในท้องถิ่น ประเทศ นำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เพื่อความมั่นคงของชาติ

ตัวชี้วัด

1. อธิบายความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของสถาบันหลักของชาติ
2. บอกความเป็นมาของชาติไทย
3. อธิบายเสรีภาพในการนับถือศาสนาของไทย
4. บอกและยกตัวอย่าง บุญคุณของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์
5. บอกชื่อพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย
6. บอกพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย
  - 6.1 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์
  - 6.2 พ่อขุนรามคำแหงมหาราช
  - 6.3 พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท)
7. บอกวีรกรรมของบรรพบุรุษสมัยสุโขทัย
8. บอกและยกตัวอย่างวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยได้อย่างน้อย 3 เรื่อง
9. บอกแนวทางในการสืบสานวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย
10. แสดงความคิดเห็นในการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยสู่การปฏิบัติได้อย่างน้อย 1 เรื่อง
  11. อธิบายวิธีการบริหารจัดการน้ำสมัยสุโขทัย
  12. ยกตัวอย่างการประยุกต์ใช้ การอยู่กับน้ำในสมัยโบราณกับชีวิตประจำวัน

สาระสำคัญ

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันหลักของชาติไทย เราต้องศึกษาถึงความ
เป็นมา พระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และ
รัตนโกสินทร์ ชูวิชาในระดับประถมศึกษาเน้นเนื้อหาสมัยสุโขทัย ให้ผู้เรียนศึกษาเกี่ยวกับ
พระมหากษัตริย์ พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ไทย
วีรกรรมของบรรพบุรุษ มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ดนตรี สถาปัตยกรรม
ประติมากรรม เสรีภาพในการนับถือศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการสำนึกและสืบสานมรดก
ทางวัฒนธรรม รวมทั้งการบริหารจัดการน้ำในสมัยสุโขทัย

ขอบข่ายเนื้อหา

- หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ความภูมิใจในความเป็นชาติไทย
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระมหากษัตริย์ไทยและบรรพบุรุษในสมัยสุโขทัย
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. ชูวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย รหัสรายวิชา สค12024
2. สมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชูวิชา
3. สื่อเสริมการเรียนรู้อื่น ๆ

จำนวนหน่วยกิต

2 หน่วยกิต (80 ชั่วโมง)

กิจกรรมเรียนรู้

1. ทำแบบทดสอบก่อนเรียน และตรวจสอบคำตอบจากเฉลยท้ายเล่ม
2. ศึกษาเนื้อหาสาระในหน่วยการเรียนรู้ทุกหน่วย
3. ทำกิจกรรมตามที่กำหนด และตรวจสอบคำตอบจากเฉลยท้ายเล่ม
4. ทำแบบทดสอบหลังเรียน และตรวจสอบคำตอบจากเฉลยท้ายเล่ม

การประเมินผล

1. ทำแบบทดสอบก่อนเรียน – หลังเรียน
2. ทำกิจกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
3. เข้ารับการทดสอบปลายภาค

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1

ความภูมิใจในความเป็นชาติไทย

สาระสำคัญ

การศึกษาประวัติศาสตร์ จะช่วยให้มนุษย์เกิดสำนึกในการค้นคว้าสืบค้นข้อมูล เชื่อมโยงอดีตและปัจจุบัน ก่อให้เกิดความภูมิใจและกระตุ้นความรู้สึกในชาตินิยม ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ ประวัติศาสตร์ช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากอดีตเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบัน องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ จะทำให้เข้าใจถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบจากปัญหา การศึกษาประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต นำมาเป็นบทเรียนเพื่อทบทวนแก้ปัญหาในอนาคต โดยเฉพาะเรื่องความรัก ความสามัคคีที่ต้องมีจุดรวม คือ ความรักต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมใจให้คนในชาติมีความจงรักภักดี เมื่อเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์แล้วจะทำให้คนไทย รักกัน ตอบใจภัยเรื่องความมั่นคงของประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เกิดสันติสุข และท้ายสุดคือให้คนไทยเป็นมิตรกับคนทั่วโลก ใช้ความเป็นไทยที่เป็นมิตรกับประเทศที่มีปัญหา สร้างความเข้าใจกันรักกัน ไม่สร้างความแตกแยกของคนในชาติ ประวัติศาสตร์ของชาติไทย ย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของเรา

การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทย ทำให้ได้รู้ถึงความเสียสละเลือดเนื้อ การกอบกู้บ้านเมืองของบรรพชน ทำให้รู้ถึงชาติภูมิ วิถีชีวิต บรรพชนของตนเอง ที่จะทำให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในบ้านเมืองที่พระมหากษัตริย์ได้สร้างบ้านสร้างเมืองมาด้วยชีวิต และสร้างสมวัฒนธรรมอันดีงามสืบทอดกันมาสู่ลูกหลาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงในสังคมปัจจุบัน

ตัวชี้วัด

1. อธิบายความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของสถาบันหลักของชาติ
2. บอกความเป็นมาของชาติไทย
3. อธิบายเสรีภาพในการนับถือศาสนาของไทย

4. บอกและยกตัวอย่างบุญคุณของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

ขอขยายเนื้อหา

- เรื่องที่ 1 ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของสถาบันหลักของชาติ
- เรื่องที่ 2 ความเป็นมาของชาติไทย
- เรื่องที่ 3 เสรีภาพในการนับถือศาสนาของไทย
- เรื่องที่ 4 บุญคุณของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์
- 1) สมัยสุโขทัย
  - 2) สมัยอยุธยา
  - 3) สมัยธนบุรี
  - 4) สมัยรัตนโกสินทร์

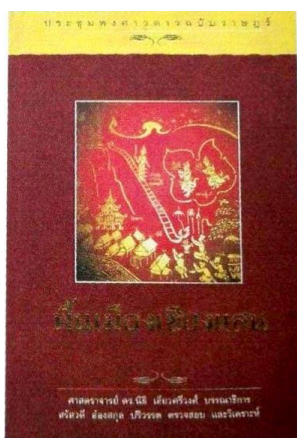
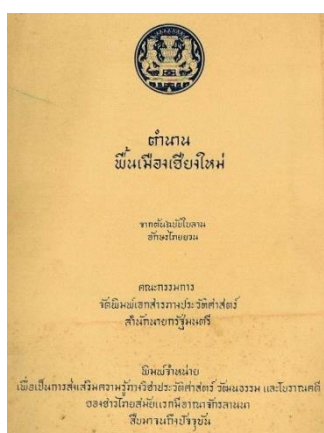
เวลาที่ใช้ในการศึกษา 30 ชั่วโมง

สื่อการเรียนรู้

1. ชุดวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย รหัสรายวิชา สค12024
2. สมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา

เรื่องที่ 1 ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของสถาบันหลักของชาติ

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน นับแต่ชนชาติไทยได้ตั้งถิ่นฐานมั่นคงในผืนแผ่นดินไทย บรรพบุรุษของเราได้ร่วมกันรักษาเอกราชและอธิปไตย การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์จะทำให้เกิดความรักความภูมิใจในชาติบ้านเมืองของตน ให้เรา รู้ถึงความเสียสละของบรรพบุรุษที่ได้สร้างบ้านเมืองมา รักษาชาติบ้านเมืองไว้ด้วยชีวิต สร้างสมวัฒนธรรมอันดีงามมาสู่รุ่นลูกหลาน จึงก่อให้เกิดความภูมิใจ รักและหวงแหน อนุรักษ์และสืบสานสิ่งที่ดีงามไปยังลูกหลานของเราต่อไป

ตัวอย่างตำนาน พื้นบ้าน พื้นเมือง ที่นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ความหมายของชาติ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของชาติไว้ว่า กลุ่มชนที่มีความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมเดียวกัน หรืออยู่ในปกครองของรัฐบาลเดียวกัน นอกจากนี้ ยังหมายถึง แผ่นดินที่มีประชาชนยึดครอง มีอาณาเขตที่แน่นอน มีการปกครอง เป็นสัดส่วน มีผู้นำเป็นผู้ปกครองประเทศและประชาชนทั้งหมด ด้วยกฎหมายที่ประชาชน ในชาติกำหนดขึ้น เช่น ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ มีวัฒนธรรม และจารีตประเพณี เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติของตนเอง สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นเวลายาวนาน ผู้ที่มีความรักชาติ จะช่วยกันปกป้องรักษาชาติไม่ให้ศัตรูมารุกรานหรือทำลาย เพื่อให้ลูกหลานได้อยู่อาศัยต่อไป

ภาพเขียนประกอบโคลงภาพพระราชพงศาวดารเรื่อง สงครามยุทธหัตถีระหว่าง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดี เขียนขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ที่มาภาพ : https://thaienews.blogspot.com/2016/01/blog-post_90.html)

ความหมายของศาสนา

ศาสนา ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง ลัทธิ ความเชื่อของมนุษย์อันมีหลัก คือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิ พิธีที่กระทำ

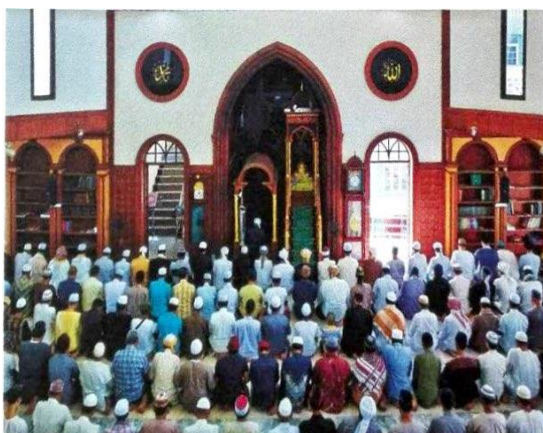
คนซื้อสายเงินในไทย

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่ออื่น ๆ

นอกจากนี้ ศาสนา หมายถึง คำสอนของพระศาสดาแต่ละพระองค์ ศาสนาทุกศาสนามีไว้เพื่อให้มนุษย์ละชั่วประพฤติดี ผู้ที่นับถือศาสนาจะเป็นผู้นำคำสอนของแต่ละศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ละความชั่ว ทำความดีและทำจิตใจให้สะอาดปราศจากความเศร้าหมอง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ส่วนผู้ที่ไม่นำคำสอนของศาสนาไปประพฤติปฏิบัติจะเป็นผู้ที่มีกิเลส ปล่อยให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงมาครอบงำจิตใจ

สังคมอิสลาม

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ความหมายของพระมหากษัตริย์

ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง ราชา พระเจ้าแผ่นดิน คนในวรรณคดี 2 แห่งสังคมฮินดู ซึ่งมี 4 วรรณะ ได้แก่ วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร

พระมหากษัตริย์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นประมุขของประเทศ มีหน้าที่ปกครองประชาชนพลเมืองในประเทศนั้น ให้อยู่ดีมีสุขตามกฎหมาย ตามครรลองธรรม จารีต ประเพณีวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ

สมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในพระบรมราชจักรีวงศ์

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ความสำคัญของสถาบันหลักของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นที่บุคคลนั้นต้องทราบและมีความเข้าใจประวัติความเป็นมาหรือวิวัฒนาการของสังคมของตนเองในเรื่องเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษยชาติในอดีต อันจะเป็นบทเรียนหรือแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับอนาคต

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย ทำให้เราทราบว่าแผ่นดินไทยที่เราอาศัยอยู่นั้นเป็นแผ่นดินที่ประเสริฐที่สุดที่มีสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมดวงใจของคนในชาติ

คุณค่าความสำคัญของชาติ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) พระองค์ได้ให้คำจำกัดความของชาติไว้ว่า “การที่จะเป็นชาติได้ ต้องมีองค์ประกอบ 2 สิ่ง ได้แก่ คนและแผ่นดิน ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเป็นชาติไม่ได้ เช่น ถ้าแผ่นดินใดไม่มีคนอาศัยอยู่ จะจัดว่าเป็นที่รกร้าง แต่หากมีแต่คนไม่มีผืนแผ่นดินจะเรียกว่าผู้อพยพหรือชนกลุ่มน้อยที่มาอาศัยแผ่นดินผู้อื่นกับชนต่างเผ่าหรือเชื้อชาติอื่นที่มีจำนวนมากกว่า”

ความสำคัญของสถาบันชาติ

1. เป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนในชาตินั้น ๆ
2. มีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเป็นตัวตนและความเป็นไทย
3. มีภาษา มีขนบธรรมเนียม อันเป็นเอกลักษณ์รวมถึงวิถีชีวิตที่แสดงถึงความเป็นชาติ
4. มีประวัติศาสตร์ อารยธรรม มีบันทึกเรื่องราวความเป็นมาของคนในชาติ จากอดีตถึงปัจจุบันที่แสดงถึงความเป็นชาติ
5. คนในชาติมีความภาคภูมิใจ ประพฤติตนอยู่ในจารีตอันดีงาม และมีความสุขสงบเกิดขึ้นในชาติบ้านเมือง

ความสำคัญของสถาบันศาสนา

ศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญของคนในชาติ ไม่ว่าศาสนาใด ล้วนแต่มีลักษณะร่วมที่สำคัญ คือ สอนให้คนเป็นคนดี มีศีลธรรมประจำใจ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข อีกทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และปลอดภัย ดังนั้น ศาสนาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ความสำคัญของศาสนา ได้แก่

1. ศาสนามีคำสั่งสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ
2. ศาสนาเป็นที่เกิดแห่งศีลธรรม จรรยา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เป็นเครื่องประกอบให้เกิดความสามัคคี มีเอกลักษณ์ อารยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามเป็นของตนเอง
3. ศาสนาเป็นเครื่องบำบัดทุกข์ และบำรุงสุขให้แก่มนุษย์ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำให้มีความสุขสงบในชีวิต
4. ศาสนาช่วยให้ชีวิตครอบครัวอบอุ่น เป็นพลังให้มนุษย์สามารถเผชิญชีวิตด้วยความกล้าหาญ
5. ศาสนาช่วยยกระดับจิตใจให้เป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือ ช่วยสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในสังคม

6. ศาสนาช่วยสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยขจัดช่องว่างทางสังคม สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้น เป็นรากฐานแห่งความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชน และสร้างความสงบสุข ความมั่นคงให้แก่ชุมชน

7. ศาสนาช่วยให้คนในชาติมีความสามัคคีปรองดอง ความสุขสงบและสันติสุขของชีวิต คือ หมดทุกข์โดยสิ้นเชิงได้

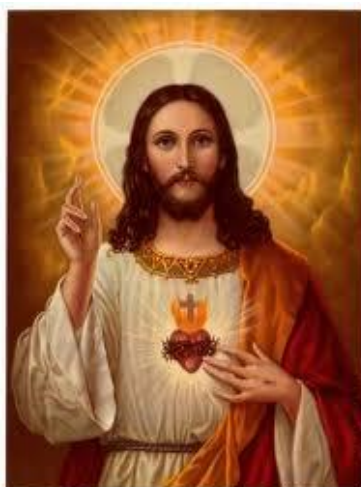
8. ศาสนาเป็นมรดกล้ำค่าของมนุษยชาติ เป็นความหวังและวิถีทางสุดท้ายในการอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ

พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู
(ที่มาภาพ : http://www.kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=12546)

ศาสนาคริสต์
(ที่มาภาพ : <https://sites.google.com/site/christianityjubb/home>)

ประโยชน์ของศาสนา

เมื่อมนุษย์ได้นำหลักศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ แล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น ดังนี้

1. ช่วยทำให้คนมีจิตใจสูง มีหลักคิดวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจทำเรื่องที่ดีและไม่ดี
2. ช่วยให้คนมีที่ยึดเหนี่ยว มีที่พึ่งทางใจ อันนำไปสู่คุณธรรมจริยธรรม ช่วยให้มีหลักในการดำเนินชีวิต ให้มีความอดทนและความหวัง เกิดเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคม
3. ช่วยทำให้คนมีจิตใจสะอาด ไม่กล้าทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง
4. ช่วยให้มีมนุษย์ที่ประพฤติตาม พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน และช่วยให้ประสบความสำเร็จทางจิตใจอย่างเป็นลำดับขั้นตอนจนบรรลุเป้าประสงค์สูงสุดของชีวิต
5. ช่วยให้มีมนุษย์มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะได้อย่างมีความสุข

ความสำคัญของพระมหากษัตริย์ไทย

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศตลอดมา โดยเริ่มมีบันทึกในประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ จวบจนปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ของไทยได้ทรงปกครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงมีความสำคัญ ดังนี้

1. ได้ทรงกอบกู้เอกราชของชาติด้วยความกล้าหาญ และเสียสละ ให้เกิดการรวมชาติเป็นปึกแผ่นมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
2. เป็นสถาบันที่เคารพสักการะของปวงชนชาวไทยทุกคนที่ผู้ใดหรือใครจะมาล่วงเกินพระราชอำนาจไม่ได้
3. ทรงปกครองประเทศชาติบ้านเมืองด้วยหลักธรรม มีทศพิธราชธรรมปกครองประชาชนให้มีความสุข ทำนุบำรุงบ้านเมือง ศาสนา และสังคมมาจนถึงปัจจุบัน
4. เป็นศูนย์รวมของความรักความสามัคคี รวมน้ำใจของคนไทยทั้งชาติให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ประพฤติตนเป็นคนดี มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
5. เป็นผู้แทนของประเทศในการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ
6. เป็นผู้อนุรักษ์ สืบทอดพระราชพิธีสำคัญของประเทศไทยให้ถูกต้องตามแบบแผนราชประเพณี และมีการบันทึกไว้เป็นแบบแผนมาจนถึงปัจจุบัน

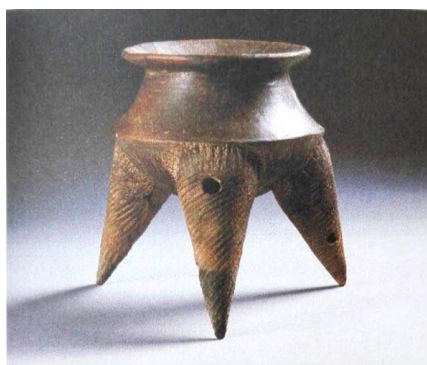
7. ทรงส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาติ
8. ทรงเปิดความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก วางรากฐานในการยอมรับศิลปวัฒนธรรมแบบตะวันตก และปรับปรุงประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าแบบอารยประเทศให้ชาวต่างชาติเห็นว่าไทยเป็นประเทศที่ทันสมัย
9. เป็นผู้นำในการปฏิรูปด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ การคลัง ด้านสังคม โดยเฉพาะการเลิกทาส เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร ทรงปฏิรูปการศึกษา และส่งเสริมให้ราษฎรมีโอกาสเข้ารับการศึกษาอย่างทั่วถึง
10. สร้างความปรองดองของคนในชาติยามที่บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์และไม่มีผู้ใดสามารถแก้ปัญหาได้
11. พระราชทานแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติ เช่น พระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตน

คุณค่าของความเป็นชาติไทย

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน การตั้งถิ่นฐานชุมชนของชนชาติในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ มีการสู้รบ กอบกู้อิสรภาพ การทำนุบำรุงศาสนา การเจริญสัมพันธ์ไมตรี การค้าขายกับต่างประเทศ ก่อให้เกิดอารยธรรมประเพณีต่าง ๆ ขึ้นแล้วสืบทอดผ่านช่วงเวลาและยุคสมัยดังกล่าว โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมใจ บำรุงศาสนา สืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม และยังเป็นแบบอย่างที่ดีงามเพื่อมุ่งสร้างความเจริญ พัฒนาประชากรราษฎรให้อยู่ดีมีสุข ยังความภาคภูมิใจในความเป็นชาติและคุณค่าของความเป็นชาติไทย ดังนี้

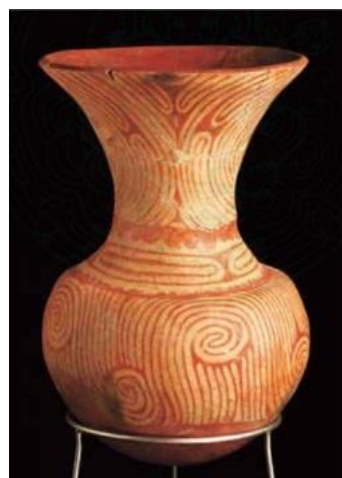
1. มีภาษาไทยเป็นภาษาของตนเอง ทั้งภาษาเขียนและภาษาพูด
2. มีวัฒนธรรมประเพณีแต่ละภูมิภาคที่งดงามและโดดเด่น
3. มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวทั่วโลก
4. ตำแหน่งที่ตั้งของประเทศไทย มีการคมนาคมทางบก ทางน้ำ และทางอากาศทำให้ได้เปรียบในด้านการค้า และติดต่อธุรกิจกับต่างประเทศ
5. มีประวัติศาสตร์ มีอารยธรรม มีขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมอันงดงาม
6. ประเทศไทยไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของประเทศใด
7. มีพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศด้วยทศพิธราชธรรม

นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีความน่าภาคภูมิใจที่นับเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รอดพ้นวิกฤตในสมัยการล่าเมืองขึ้นของชาติตะวันตก ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของชาติมหาอำนาจ แม้จะต้องผ่านเหตุการณ์ความสูญเสียไปบ้าง แต่ก็สามารถรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ ความเป็นประเทศไทยจึงเป็นบทเรียนที่ทรงคุณค่า ซึ่งคนไทยทุกคนควรศึกษาและทราบถึงความเป็นมาของตน เพื่อเข้าใจในสิ่งดี ๆ ของตนที่แม้แต่ชาวต่างชาติส่วนใหญ่ยังยอมรับในสิ่งที่ดี อันเป็นมรดกของคนไทย เราจึงควรเรียนรู้และช่วยกันสืบสานหรือนำเรื่องเหล่านั้นบอกเล่าและสืบสานให้คนรุ่นหลังสืบไป

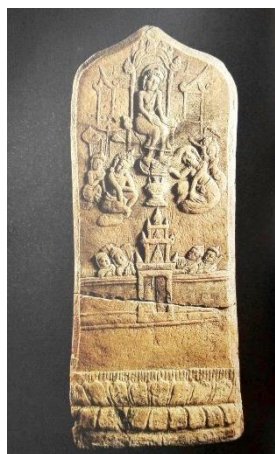

หม้อสามขา

พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี

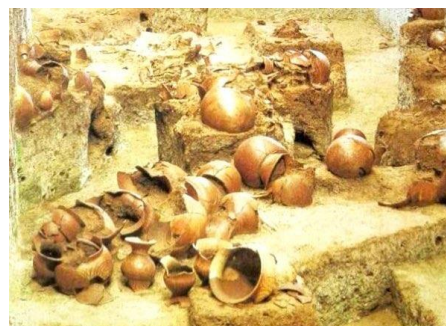

ภาชนะเขียนสีวัฒนธรรมบ้านเชียง

ใบเสมาสลักรูปพิมพ์พิลาป

พบที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

หลุมขุดค้นที่วัดโพธิ์ศรีในจังหวัดอุดรธานี

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 1 ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของสถาบันหลักของชาติ
(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 1 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

เรื่องที่ 2 ความเป็นมาของชาติไทย

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันมีร่องรอยของการอยู่อาศัยอย่างยาวนาน และมีพัฒนาการเป็นบ้านเมืองมาจนทุกวันนี้ ผู้คนที่อยู่อาศัยมีหลายเชื้อชาติ มีทั้งผู้ที่อยู่สืบต่อกันมาในดินแดนแผ่นดินไทยและผู้ที่ย้ายเข้ามาลงหลักปักฐาน ด้วยแผ่นดินนี้ให้ชีวิตและความสุขแก่ตนและครอบครัวนับตั้งแต่อดีตที่เราๆยังไม่มีตัวหนังสือ เราพบร่องรอยจากหลักฐานการใช้ชีวิตของผู้คนยุคหนึ่งๆที่เรียกว่า “หลักฐานทางโบราณคดี” จนถึงสมัยที่มีตัวหนังสือทำให้ทราบเรื่องราวได้อย่างชัดเจนขึ้น การอพยพโยกย้ายเพื่อมาตั้งถิ่นฐานนี้เป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่แสวงหาสถานที่ที่ดี และเหมาะสมในการดำรงชีพ อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติเด่นประการหนึ่งของสังคมไทยคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนที่มีลักษณะแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และอื่น ๆ ทุกคนจะหลอมรวมกันเป็นไทย และอยู่รวมกันได้อย่างดี แต่กว่าจะรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทยได้ สังคมไทยก็ผ่านประสบการณ์ในการหล่อหลอมมาอย่างยากลำบาก ด้วยคุณูปการของบรรพบุรุษในการสร้างสรรค์ ฝ่าฟันความขัดแย้งภายใน และการป้องกันภัยจากภายนอก สังคมไทยเป็นสังคมที่มีรากฐานแห่งอารยธรรมมาอย่างยาวนาน เราทราบได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ภูมิศาสตร์ที่ตั้งของประเทศไทย

ประเทศไทยตั้งอยู่กึ่งกลางแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้านตะวันออกเปิดสู่ทะเลจีนใต้ ด้านตะวันตกออกสู่มหาสมุทรอินเดีย จึงอยู่ท่ามกลางเส้นทางสัญจรสำคัญ ดินแดนนี้เป็นศูนย์กลางการค้าและจุดแวะพักการเดินทางโดยเรือระหว่างอินเดียกับจีนมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังปรากฏหลักฐานลายลักษณ์อักษรทั้งของชาวโรมัน และชาวอินเดีย กล่าวถึงการเดินทางมาสู่ดินแดนแถบนี้ของพ่อค้าจากทิศตะวันตกมาตั้งแต่สมัยต้นพุทธกาล และในเวลาต่อมา จดหมายเหตุจีนได้กล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ที่เชื่อว่า ส่วนหนึ่งตั้งอยู่บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน ช่วงเวลานี้มักเรียกกันว่า สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ หรือเมื่อราว 2,000 ปีที่ผ่านมา

การติดต่อเช่นนี้ ทำให้เกิดการแพร่หลายของอารยธรรมจากดินแดนห่างไกลมาสู่ดินแดนโบราณในประเทศไทย รวมทั้งเกิดชุมชนใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อจุดประสงค์ในการค้าขายตามจุดแวะผ่านของพ่อค้าชาวต่างประเทศเหล่านี้ ส่งผลให้ชุมชนพัฒนาเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่

จากทำเลที่ตั้งดังกล่าว ผู้คนในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันจึงติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยน และรับอารยธรรมของชาติต่าง ๆ ที่เดินทางเข้ามาเป็นเวลายาวนาน รวมทั้งผู้คนต่างภูมิภาคอพยพเคลื่อนย้าย เข้ามาตั้งรกราก ณ ดินแดนแห่งนี้ นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบเนื่องมาในสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น จนกระทั่งสุโขทัย และอยุธยาถือกำเนิดขึ้น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 และ 19 จนถึงปัจจุบันตามลำดับ ความหลากหลายเหล่านี้ ผสมผสานกันเป็นบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรม กลายเป็นสังคมและวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ไทย” หรือ “สยาม” ดังที่เป็นในปัจจุบัน

สังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในดินแดนประเทศไทยนั้น มีพัฒนาการที่สืบเนื่องกันมา มีการผสมผสานของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งชาวพื้นเมืองดั้งเดิม ชาวอินเดีย ชาวจีน และชาวตะวันตกที่ได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ ดินแดนประเทศไทยในแต่ละช่วงเวลาอันยาวนานนับพัน ๆ ปี แต่ที่สำคัญคือ ผู้คนในดินแดนไทยได้ส่งผ่านสิ่งที่เรียกว่า “ภูมิปัญญา” จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านมาหลายชั่วคน นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สู่สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น จนหลอมรวมเป็น “คนไทย” ในปัจจุบัน

แผนที่เส้นทางการค้าทางทะเลและเมืองท่าโบราณในอินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีน
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ความเป็นมาของผู้คนบนแผ่นดินไทย

หากถามว่าคนไทยในปัจจุบันคือใคร มีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร มาจากไหน คงเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายให้ถูกต้องชัดเจนได้ เนื่องจากทำเลที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของดินแดนประเทศไทย ทำให้ดินแดนแห่งนี้มีผู้อยู่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม และมีคนอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานยาวนานนับพันปี ผู้ที่ได้ชื่อว่า “คนไทย” ในปัจจุบันเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติผสมผสานมายาวนาน บ้างก็มีเชื้อชาติมอญ ลาว เขมร อินเดีย เปอร์เซีย จีน บ้างก็มีเชื้อชาติทางตะวันตก เช่น อังกฤษ โปรตุเกส และอื่น ๆ

การผสมผสานระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งเวลาใดเท่านั้น แต่เกิดขึ้นตลอดเวลา เชื่อว่ามีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสืบเนื่องมาในสมัยประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี สิ่งหนึ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของคนไทย คือ “ภาษาไทย” คนไทยก็คือคนที่ใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน จากการศึกษาของนักวิชาการพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า นอกจากคนไทยในประเทศไทยแล้ว ยังพบกลุ่มคนไท หรือไต ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่เป็นวงกว้างในเอเชีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในแคว้นอัสสัม ประเทศอินเดีย สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน มณฑลกุ้ยโจว และมณฑลกว๋างสี ในประเทศจีน และในประเทศเวียดนาม ซึ่งรู้จักในชื่อต่าง ๆ กันในแต่ละท้องถิ่น เช่น ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทน้อย ไทเขิน ไทอัสสัม ไทอาหม ผู้ไท ไทดำ ไทขาว ไทยวน เป็นต้น

ส่วน “คนไทย” ที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน เป็นกลุ่มคนที่เกิดจากการผสมผสานของชนชาติไท-ไต กับบรรดาชนเผ่าอื่น ๆ หรือชนชาติอื่นที่เป็นชนพื้นเมืองเดิมอยู่แล้ว และพวกที่เคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่ การอพยพเคลื่อนย้ายของคนไทนั้น เป็นไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปหลายระลอก คนไทยในดินแดนประเทศไทยนั้น เมื่อดูจากภาษาไทยที่ใช้ आजกล่าวได้ว่า มีการอพยพเคลื่อนย้ายครั้งใหญ่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณประเทศไทย เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ส่วนผู้ที่อาศัยในดินแดนประเทศไทยก่อนหน้านี้ ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 16 ไม่อาจรู้ได้แน่ชัดว่าเป็นคนเชื้อชาติใด

กำเนิดรัฐไทย

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทยอันสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างสองอาณาจักรใหญ่คือ อาณาจักรกัมพูชา และอาณาจักรจามปา ซึ่งอยู่ในเขตเวียดนามภาคกลาง ซึ่งมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของบ้านเมืองที่เป็นพันธมิตรกันขึ้นใหม่ แคว้นที่มีกำลังเข้มแข็งกว่าได้ขยายอาณาเขตมายังบริเวณที่มีการขัดแย้งกัน และประการสุดท้ายคือ เป็นครั้งแรกที่ได้พบ “จารึก

ปราสาทสต็อกกอกอม จังหวัดสระแก้ว
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

อักษร และภาษาไทย” ซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันอย่างแน่ชัดว่า กลุ่มคนไทยได้ก่อตั้งบ้านเมืองขึ้นบริเวณดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน กลุ่มคนไทยนี้ น่าจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทยในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน ซึ่งอพยพเคลื่อนย้ายลงมาและได้ผสมผสานกับคนพื้นเมืองเดิม ดังปรากฏร่องรอยในตำนานปรัมปราของล้านนา

บ้านเมืองของกลุ่มคนไทยที่เกิดขึ้นใหม่ได้แก่ “ล้านนา” และ “สุโขทัย” ในภาคเหนือ ส่วนในภาคกลางมีกลุ่มบ้านเมืองที่พัฒนาขึ้นมาจากบ้านเมืองเดิม ได้แก่ “อโยธยา” มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองละโว้ หรือเมืองลพบุรีในปัจจุบัน “สุพรรณภูมิ” มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสุพรรณภูมิ หรือเมืองสุพรรณบุรีในปัจจุบัน ส่วนในภาคใต้ที่สำคัญได้แก่ “นครศรีธรรมราช”

ต่อมาในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 19 “อโยธยา” กับ “สุพรรณบุรี” ได้รวมกันเป็น “อโยธยา” ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ 20 อโยธยาได้ผนวก “สุโขทัย” ไว้ในฐานะหัวเมืองหนึ่งในพระราชอาณาเขต ส่วน “ล้านนา” ยังคงดำรงเป็นบ้านเมืองสืบมากกว่า 500 ปี บางช่วงเป็นหัวเมืองประเทศราชของไทย จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรสยามอย่างแท้จริง

ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 2 ความเป็นมาของชาติไทย

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 2 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

เรื่องที่ 3 เสรีภาพในการนับถือศาสนาของไทย

ศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการเป็นชาติเป็นประเทศ เพราะไม่ว่าศาสนาใดก็ตาม ล้วนแต่มีลักษณะสำคัญ คือ สอนคนให้เป็นคนดี มีศีลธรรมประจำใจ อยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้ว สังคมย่อมปราศจากความเดือดร้อน สิ่งสำคัญ คือ ในประเทศไทยมีศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริมความมั่นคงในการปกครองประเทศ พระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดมั่นและดำเนินนโยบายในการปกครองประเทศด้วยหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ ทรงนำหลักธรรมมาใช้ในการทรงงาน และใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาบ้านเมือง

ประเทศไทยได้บัญญัติเกี่ยวกับการรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญไทยฉบับแรก เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาไว้ในมาตรา 13 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 หมวด 2 ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยาม ความว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความนับถือของตน เมื่อไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาของชาวไทยไว้ในมาตรา 38 ความว่า *“บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตนเมื่อไม่เป็นการขัดต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการริดรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมิควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ แต่แตกต่างจากบุคคลอื่น”*

จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาของชาวไทยไว้ในมาตรา 31 ความว่า *“บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรม*

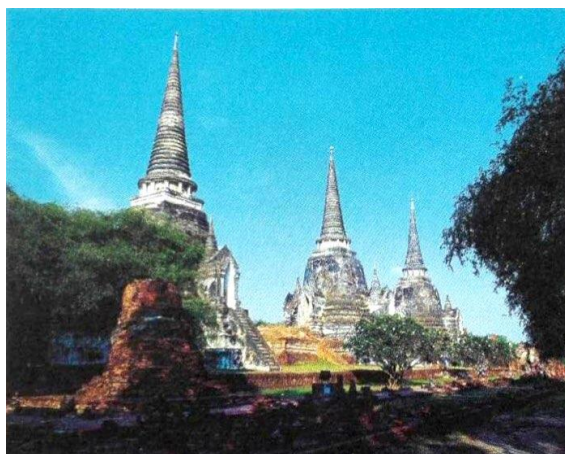
ตามหลักศาสนาของตน แต่ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

เสรีภาพการนับถือศาสนาในประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะมีการปกครองรูปแบบใด ก็ให้ความสำคัญแก่เสรีภาพในการนับถือศาสนาของประชาชน โดยยึดหลักการพื้นฐานดังต่อไปนี้

1. เสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นสิทธิตามธรรมชาติ จะล่วงละเมิดมิได้ และเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคน ต้องให้การรับรองและคุ้มครอง

2. เสรีภาพในการนับถือศาสนาไม่มีใครจะใช้เสรีภาพอยู่เหนือผู้อื่น ทุกคนมีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกัน รัฐจะต้องทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม

เนื่องจากเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคม การจัดระเบียบความเรียบร้อยของประชาชน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐจะช่วยให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างศาสนาต่าง ๆ หากไม่ได้รับความสนใจจากภาครัฐแล้ว ปัญหาดังกล่าวอาจทำให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างศาสนาขึ้นได้

วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

พระมหากษัตริย์กับการให้เสรีภาพทางศาสนา

ตลอดสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ตลอดจนประชาชนทั่วไป ได้ร่วมมือกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับมา ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงเป็นพุทธมามกะ แต่แทบทุกพระองค์ก็ได้ทรงกีดกันศาสนาอื่นเลย ทรงมีน้ำพระทัยกว้างขวาง อุปถัมภ์ศาสนาอื่นในฐานะที่ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกตามสมควร ดังเช่น

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีการนำความเจริญมาให้กรุงศรีอยุธยา พระองค์ได้พระราชทานที่ดินให้สร้างวัดทางคริสตศาสนา ในปี พ.ศ. 2224 และได้จัดคณะทูตเดินทางไปฝรั่งเศสในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี และเมื่อปี พ.ศ. 2228 เซอวาเลียร์เดอ โชมองต์ เป็นหัวหน้าคณะทูต ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ ทูลขอให้ทรงเข้ารับแต่พระองค์ทรงปฏิเสธด้วยพระปรีชาสามารถว่า “การที่ผู้ใดจะนับถือศาสนาใดนั้น ย่อมแล้วแต่

พระผู้เป็นเจ้าของสวรรค์จะบันดาลให้เป็นไป ถ้าคริสตศาสนาเป็นศาสนาที่จริงแล้ว แลเห็นว่าพระองค์สมควรที่จะเข้าเป็นคริสตศาสนิกแล้วไซ้ร์ สักวันหนึ่งพระองค์จะถูกคลใจให้เข้ารีตจนได้”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีชั้นติธรรมทางศาสนาอย่างยิ่ง ถึงกับให้มิชชันนารีอเมริกันเข้าไปเผยแผ่คริสตศาสนาในวัดบวรนิเวศวิหารได้ พระองค์ทรงประกาศให้เสรีภาพแก่ราษฎรในการนับถือศาสนา พระราชทานพระบรมราชานุญาตแก่ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาอื่น ๆ ให้ปฏิบัติตามลัทธิธรรมเนียมของตนได้โดยเสรี และทรงอุปถัมภ์บำรุงทั้งพระญวน พระจีนที่นับถือพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน มิได้ทรงรังเกียจเด็ดฉันทแต่ประการใด และเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริจาคพระราชทรัพย์สร้างมัสยิดอิสลาม และพระราชทานที่ดินติดต่อกับมัสยิดนั้น เพื่อเป็นที่สร้างโรงเรียนสำหรับผู้ที่ยึดถือศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ ยังได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์แก่นักสอนคริสตศาสนา ทั้งนิกายโปรเตสแตนต์และคาทอลิก เพื่อสร้างและบำรุงอุดหนุนการจัดตั้งโรงเรียนและพระราชทานที่ดินให้สร้างโบสถ์ของสภาคริสตจักรโรมนคาทอลิก พระราชทานเงินอุดหนุนแก่โรงพยาบาลของคณะมิชชันนารีหลายแห่ง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้เสรีภาพทางศาสนาแก่ราษฎรเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ หนังสือพิมพ์ดีทรอย์ในสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวถึงการศาสนาในเมืองไทยตอนหนึ่งว่า “ในประเทศสยามมีการให้เสรีภาพทางศาสนาอย่างแท้จริง นักสอนศาสนาชาวต่างประเทศได้รับความคุ้มครองและได้รับความปลอดภัยอย่างเต็มที่ทั่วทั้งพระราชอาณาจักร” การให้เสรีภาพทางศาสนาของไทยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมืองของนักล่าอาณานิคมเป็นอย่างมากในสมัยนั้น

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 3 เสรีภาพในการนับถือศาสนาของไทย

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 3 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

เรื่องที่ 4 บุญคุณของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

4.1 สมัยสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยเริ่มต้นประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีนาวนำถม และเริ่มชัดเจนมากขึ้นในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางหาว พ.ศ. 1781 – 1822) แต่ความเป็นจริงแล้วประชาคมสุโขทัยน่าจะมีประวัติศาสตร์มาก่อนหน้านี้มาก แต่เราไม่พบหลักฐานที่ยืนยันความเป็นอิสระได้ ราชวงศ์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พระร่วงหรือสุโขทัย) ได้ปกครองอาณาจักรสุโขทัย มีกษัตริย์ปกครอง 9 พระองค์ สืบต่อมาเป็นเวลา 200 ปี ก็ถูกรวมเข้ากับอาณาจักรอยุธยา

อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. 1822 – 1841) อำนาจของอาณาจักรสุโขทัยในช่วงสมัยของพระองค์มั่นคงมาก ได้ทรงแผ่อณาเขตออกไปโดยรอบ วัฒนธรรมไทยได้เจริญขึ้นทุกสาขา ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งเจริญทั้งด้านประวัติศาสตร์ การสงคราม ภูมิศาสตร์ กฎหมาย ประเพณี การปกครอง การเศรษฐกิจ การสังคม ปรัชญาพระพุทธศาสนา การประดิษฐ์อักษรไทย และอื่น ๆ

บุญคุณของพระมหากษัตริย์

ด้านการเมืองการปกครอง

1. มีการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย ด้วยการทำสงครามสู้รบกับขอมด้วยความเสียสละเลือดเนื้อเพื่อสร้างบ้านเมือง
2. มีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก โดยให้ผู้ที่เดือดร้อนไปสั่นกระดิ่งหน้าประตูเมือง ซึ่งเป็นการนำศัพทราชาธรรมมาใช้ในการปกครองบ้านเมือง
3. มีการขยายอาณาเขตการปกครอง โดยการแผ่ศาสนาไปตามแคว้นต่าง ๆ

ด้านศาสนาและการศึกษา

1. มีการนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จาก นครศรีธรรมราช มาแสดงธรรมให้ประชาราษฎร์ในวันพระ
2. มีการอัญเชิญพระไตรปิฎกมาจากเมือง นครศรีธรรมราช และนำพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ บ้านเมือง
3. จัดทำศิลาจารึก เพื่อบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ๆ
4. ประดิษฐ์อักษรไทยที่เรียกว่า “ลายสือไทย” ทำให้มีภาษาไทยใช้จนถึงปัจจุบัน
5. มีการแต่งหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งเป็นวรรณกรรมเล่มแรกของไทย

ศิลาจารึกหลักที่ 1

จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ด้านเศรษฐกิจและการค้า

1. สร้างทำนบกักเก็บน้ำที่เรียกว่า “สรีดภงส์” เพื่อการบริหารจัดการน้ำในการ ป้องกันน้ำท่วม และการกักเก็บน้ำใช้เพื่อการเกษตร ทำให้เศรษฐกิจด้านการเกษตร มีความอุดมสมบูรณ์
2. มีการส่งเสริมการค้าขายด้วยการไม่เก็บภาษีที่เรียกว่า “จกอบ” ทำให้ การค้าขายเจริญรุ่งเรืองซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาณาจักรสุโขทัย
3. มีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ เช่น จีน ลังกา มอญ เพื่อทำการค้า และมีการนำสินค้าจากจีนมาขายและส่งสินค้าไปขายที่จีน

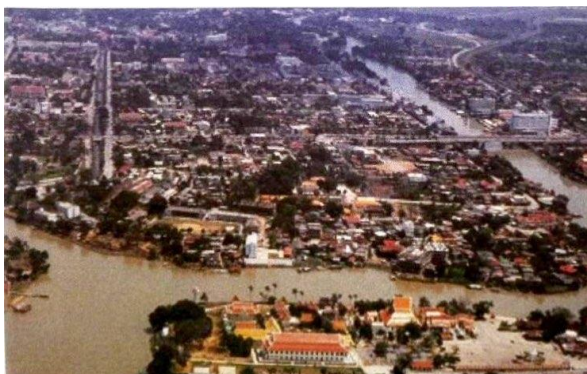
สรีดภงส์ หรือทำนบพระร่วง

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

4.2 สมัยอยุธยา

กรุงศรีอยุธยา สถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1893 ผู้สถาปนากษัตริย์อยุธยา คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือเรียกกันว่า พระเจ้าอู่ทอง กรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีแม่น้ำ 3 สายล้อมรอบคือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมทั้งใน

ปากน้ำบางกะจะ

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

ด้านความมั่นคง และเป็นเมืองที่เหมาะสมแก่การติดต่อค้าขาย กรุงศรีอยุธยาเป็นอาณาจักรที่มีความสำคัญมาก มีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาเป็นเวลา 417 ปี

ในช่วงสถาปนากษัตริย์อยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พระเจ้าอู่ทอง ซึ่งเป็นกษัตริย์พระองค์แรก ได้สถาปนากษัตริย์อยุธยาเป็นราชธานี และมีพระมหากษัตริย์

ปกครองมากที่สุดในประวัติศาสตร์ถึง 33 พระองค์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ลำดับต่อ ๆ มาทรงสืบสานพระราชกิจดังนี้

1. ด้านการรวบรวมความเป็นปึกแผ่นของประเทศชาติ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระสรรเพชญ์ที่ 2) ตลอดรัชสมัยของพระองค์ ทรงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาจากพม่า และ

ได้ทำสงครามกับศัตรู ทั้งพม่าและเขมร จนราชอาณาจักรไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคง ขยายดินแดนได้อย่างกว้างขวาง และในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงผนวกรุขโขทัยเข้ากับอยุธยา

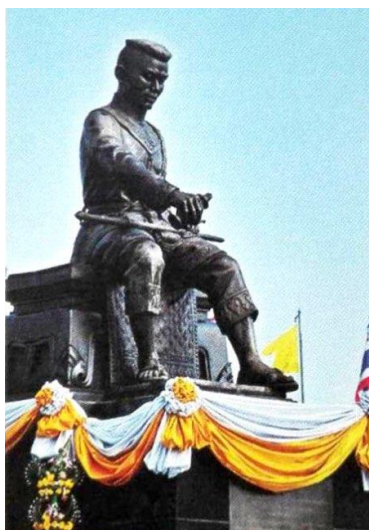
พระราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระสุริโยทัย บริเวณทุ่งมะขามหย่อง

อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

2. **ด้านการเมืองการปกครอง** ในสมัยอยุธยาตอนต้น ได้จัดระเบียบการปกครองที่เรียกว่า จตุสดมภ์ เป็นเสมือนเสาหลักในการค้ำจุนความมั่นคงแก่บ้านเมือง คือ ตำแหน่งเวียงวัง คลัง นา และจัดความสำคัญของหัวเมือง แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นใน คือเมืองที่อยู่ใกล้เมืองหลวง เป็นเมืองชั้นจัตวา เช่น ธนบุรี เพชรบุรี สมุทรสาคร นครนายก เป็นต้น หัวเมืองชั้นนอก คือหัวเมืองที่อยู่ไกลออกไป เป็นชั้นเอก โท ตรี ตามขนาดและความสำคัญเมืองประเทศราช คือเมืองขึ้นของอยุธยา เช่น ทวาย ตะนาวศรี เมืองเหล่านี้ต้องส่งบรรณาการให้อยุธยา

3. **การติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตก** มีชาวต่างชาติเข้ามาติดต่อค้าขาย ได้แก่ ชาวโปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ เป็นต้น ซึ่งในการติดต่อยังได้รับวิทยาการสมัยใหม่ด้วย เช่น การก่อสร้าง อาวุธยุทโธปกรณ์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น

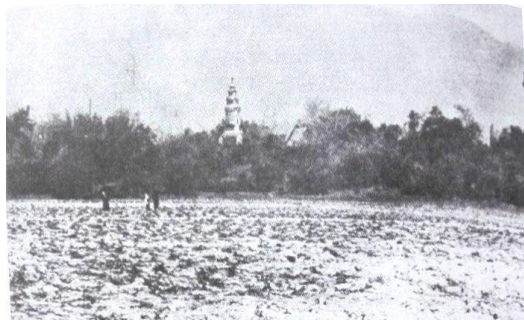

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ทรงหล่อทักษิณทกประกาศอิสรภาพ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

4.3 สมัยธนบุรี

ค่ายโพธิ์สามต้น

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

กรุงธนบุรี ได้สถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2310 ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาประมาณ 3 เดือน โดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นทหารคนสำคัญของกรุงศรีอยุธยา ได้รวบรวมกำลังคนประมาณ 1,000 คน ฝ่าพายุคลื่นลมกำลังของพม่าออกไป รวบรวมกำลังพลอยู่ที่เมืองระยอง ชลบุรี จันทบุรี ตราด และตั้งมั่นรวมกำลังพล เสบียงอาหารที่เมืองจันทบุรี เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว จึงนำกำลังไป

ตีค่ายพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้น ซึ่งมีสุกี้พระนายกองรักษาค่ายอยู่ สามารถตีค่ายพม่าแตก และยึดอำนาจคืนจากพม่าได้สำเร็จ เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2310 ใช้เวลาเพียง 7 เดือน ในการกอบกู้อิสรภาพกลับคืนมาได้ แล้วจึงปราบดาเป็นพระมหากษัตริย์

พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

เนื่องจากเมืองหลวงอยุธยาถูกทำลายเสียหายมาก ยากแก่การบูรณะ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงได้สถาปนาให้กรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงใหม่ พระราชกรณียกิจสำคัญของพระองค์ มีดังนี้

1. การทำศึกสงครามป้องกันพระราชอาณาจักร และขยายอำนาจไปทางตะวันออกของประเทศ คือ ลาว กัมพูชา และเวียดนามบางส่วน ตลอดระยะเวลาได้แสดงพระปรีชาสามารถในการรบ โดยมีทหารคนสำคัญเป็นกำลังในการสู้รบ ได้แก่ พระยาพิชัยดาบหัก

ที่มีความกล้าหาญในการรบจนดาบหัก เมื่อครั้งป้องกันเมืองพิษณุ ในปี พ.ศ. 2316 สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระบวรเจ้ามหาสุรสิงหนาท นับเป็นสมัยแห่งการทำสงครามอย่างแท้จริง

พระราชนิเวศน์ สมัยธนบุรี

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

2. สร้างพระราชวังกรุงธนบุรี ให้เป็นพระราชวังหลวง เป็นสถานที่ประทับและว่าราชการ ปรับปรุงป้อมวิไชยเณร และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นป้อมวิไชยประสิทธิ์ ตำแหน่งที่ตั้งของพระราชวังเป็นจุดสำคัญทางยุทธศาสตร์ สามารถสังเกตการณ์ได้ในระยะไกล และใกล้เส้นทางคมนาคมการเดินทางที่สำคัญซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองทัพเรือ

3. ด้านการปกครอง หลังจากกรุงศรีอยุธยาแตก กฎหมายบ้านเมืองกระจายสูญหายไปมาก จึงสับสนวุ่นวาย รวบรวมชำระกฎหมายให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ฉบับใดไม่เหมาะสมก็โปรดให้แก้ไขเพิ่มเติม หรือยกเลิก เพื่อให้ราษฎรได้รับผลประโยชน์มากขึ้น ออกพระราชกำหนดสักเลก พ.ศ. 2316 เพื่อสะดวกในการควบคุมกำลังคน

4. ด้านเศรษฐกิจ จากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ส่งผลกระทบต่อในด้านเศรษฐกิจอย่างร้ายแรง พระองค์จึงงดเก็บส่วยอากร 3 ปี เมื่อเข้ารับราชการใหม่ ทรงทำนุบำรุงการค้าขายทางเรืออย่างเต็มที่ ส่งเสริมการนำสินค้าพื้นเมืองไปขายที่ประเทศจีน และทรงพยายามผูกไมตรีกับประเทศจีน เพื่อประโยชน์ในด้านความมั่นคงของชาติ และประโยชน์ในด้านการค้า

5. ด้านศาสนา ให้ตรากฎหมายว่าด้วยวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในปี พ.ศ. 2316 ถือเป็นกฎหมายพระสงฆ์ฉบับแรกของไทย และบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ เช่น วัดอรุณราชวรารามมหาวิหาร วัดระฆังโฆสิตารามมหาวิหาร โปรดเกล้าให้เขียนภาพ “สมุดภาพไตรภูมิ” เป็นสมุดภาพขนาดใหญ่ของไทย เขียนด้วยสีลงในสมุดทั้ง 2 ด้าน โดยฝีมือช่างเขียน 4 คน ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติ

สมุดไตรภูมิพระร่วง

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

4.4 สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงทำการปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ไทยแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 พระองค์ได้ทรงสร้างเมืองหลวงใหม่ขึ้นทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยเห็นว่ากรุงธนบุรีมีพื้นที่คับแคบ ไม่สามารถขยายเมืองได้ เมืองหลวงใหม่มีชื่อว่า “กรุงเทพมหานคร” พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีได้ปกครองกรุงรัตนโกสินทร์สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งหมด 10 พระองค์ ซึ่งทุกพระองค์ได้มีพระมหากรุณาธิคุณทำนุบำรุงบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ดังนี้

พระบรมรูปพระมหากษัตริย์ไทย สมัยรัตนโกสินทร์ที่ปราสาทพระเทพบิดร
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

พระบรมมหาราชวัง

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

1. ด้านการเมืองการปกครอง ในต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การปกครองของไทยยังเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยเหนือผู้อื่นทั้งปวงในอาณาจักร แต่พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูปประเทศให้มีความเป็นสากลยิ่งขึ้น คือ การรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ยกเลิกระบบการปกครองเดิม ตั้งเป็นกระทรวงต่าง ๆ ยกเลิกระบบไพร่ และเลิกทาส ทำให้ชนชั้นกลางและชนชั้นล่างได้รับสิทธิเสรีภาพมากขึ้น มีการรับวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่นำรูปแบบมาจากตะวันตก จึงนับได้ว่าเริ่มเข้าสู่สมัยใหม่ จนสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เกิดการปฏิวัติการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ซึ่งรัฐธรรมนูญให้สิทธิและเสรีภาพแก่ทุกคนเท่าเทียมกัน สามารถเลื่อนฐานะทางสังคม สามัญชนมีบทบาทในการปกครองบริหารประเทศ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลวชิราลงกรณ รัชกาลที่ 9 ได้แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์นักพัฒนาประชาธิปไตยที่มุ่งก่อให้เกิดประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศไทย

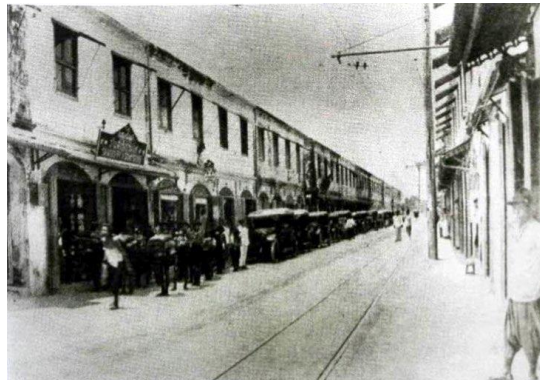
2. ด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้มีการพัฒนาการทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่รัตนโกสินทร์ ตอนต้นมาจนถึงปัจจุบัน ได้ประมวลองค์ประกอบทางเศรษฐกิจที่สำคัญได้ 3 ประการ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการค้า ที่มาของรายได้แผ่นดินและรายได้ประชาชาติ ระบบเงินตรา ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าให้จัดตั้ง

ธนาคารขึ้นเป็นครั้งแรก ชื่อว่าสยามกัมมาจล ปัจจุบันคือธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด มีการตั้ง
 โรงเรียนขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อทำหน้าที่ผลิตธนบัตร ทำให้เศรษฐกิจมีการขยายตัวทางการค้า
 ต่อมาสงครามโลกระหว่างปี พ.ศ. 2472 - 2475 ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ราคาข้าว
 ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกตกต่ำ สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคขาดแคลน มีราคาแพง การเงินแผ่นดิน
 เริ่มขาดดุล จวบจนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9
 ได้พระราชทานแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ ให้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต
 และปฏิบัติตนตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ โดยเน้นการพึ่งตนเองเป็น
 หลัก ทรงเตือนสติ และชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตในช่วงที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ
 ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้อัญเชิญแนวพระราชดำริ
 เศรษฐกิจพอเพียง บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 -
 2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงยังคงเป็น
 แนวทางปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน

ถนนเจริญกรุง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2404 - 2405

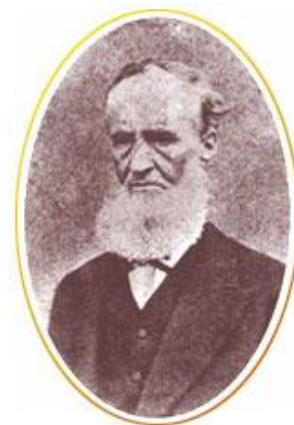

ถนนบำรุงเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2406

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

3. ด้านการศึกษา ระบบการศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะคล้ายสมัย
 กรุงศรีอยุธยา คือ มีวัดและวังเป็นสถาบันทางการศึกษา ถ้าจะเข้าศึกษาที่วัดต้องบวชเรียน
 โดยมีพระสงฆ์และราชบัณฑิตสอนวิชาสามัญ มีการเรียนช่างต่าง ๆ ในครัวเรือนและวงศ์ตระกูล
 เช่น ช่างทอง ช่างหล่อ สำหรับหญิงจะศึกษาในครัวเรือน ส่วนในวัง เรียนวิชาเย็บปักถักร้อย
 การบ้านการเรือน แต่ไม่นิยมให้ผู้หญิงเรียนมากนัก

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรโดยทรงปฏิรูปการศึกษา และส่งเสริมให้ราษฎรมีโอกาสเข้ารับการศึกษาอย่างทั่วถึง ทรงจัดตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกในพระบรมมหาราชวัง และขยายทั่วประเทศ มีโรงเรียนเกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งโรงเรียนหลวง โรงเรียนสำหรับสตรี โรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนนายร้อยทหารบก โรงเรียนราชแพทยาลัย โรงเรียนกฎหมาย เป็นต้น นับเป็นการจัดระบบการศึกษาของประเทศครั้งแรกซึ่งพัฒนาจนถึงปัจจุบันโดยพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลเป็นอย่างมาก เช่น การออกกฎหมายภาคบังคับให้คนไทยทุกคน ต้องเข้ารับการศึกษาและส่งเสริมให้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงการศึกษาได้ในหลายรูปแบบ

หมอบรัดเล ผู้นำการพิมพ์และวิชาการ
แพทย์สมัยโบราณเข้ามาเผยแพร่
ในสังคมไทยเป็นคนแรก
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

4. ด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การทำนุบำรุง ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในสมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงให้ความสำคัญสนพระทัยเป็นอย่างมาก

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 โปรดให้รื้อฟื้นพระราชพิธีสำคัญครั้งกรุงศรีอยุธยา มาจัดทำให้ถูกต้องตามแบบแผน และมีการบันทึกไว้ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีพืชมงคล พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นช่วงที่บ้านเมืองค่อนข้างสงบสุข สมัยนี้ศิลปวัฒนธรรมของชาติรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะทางวรรณคดีถือว่าเป็นยุคทอง พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์งานวรรณกรรมและบทละครต่าง ๆ เช่น เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (บางตอน) บทละครเรื่องอิเหนา ซึ่งได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสร ว่าเป็นยอดแห่งบทละครรำ มีกวีที่มีชื่อเสียง เช่น สุนทรภู่ หรือพระศรีสุนทรโวหาร

รัชสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงปฏิสังขรณ์ วัดวาอาราม และพระพุทธรูป มีการเปลี่ยนแปลง ด้านศิลปกรรม เช่น การสร้างหลังคาโบสถ์ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และการนิยมประดับกระเบื้องเคลือบขามจีน อันเป็น ลักษณะผสมผสานแบบจีน เช่น วัดราชโอรสาราม นอกจากนี้ ยังทรงเกรงว่าต่อไปวิทยาการต่าง ๆ ของ ไทยจะสูญหายไป จึงโปรดให้คัดลอกและจารึกตำรา วิชาการต่าง ๆ รวมถึงตำรายา ต่าง ๆ ไว้ในแผ่นศิลาอ่อน ประดับบนเสา ผนังศาลาราย รวมถึงรูปฤกษ์ตัดตน เมื่อ ครั้งปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นับเป็น การสงวนรักษาวิทยาการต่าง ๆ ของไทยได้เป็นอย่างดี

ตำราแพทย์แผนไทยที่จารึก
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

รัชสมัยรัชกาลที่ 4 หลังจากได้มีการจัดตั้งคณะสงฆ์นิายใหม่ คือธรรมยุติกนิกาย ทรงวางระเบียบแบบแผนของพระนิกายใหม่ที่พระองค์ทรงตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างวัด และสร้างพระพุทธรูปที่มีลักษณะใกล้เคียงมนุษย์มากขึ้น เช่น พระสัมพุทธพรรณี พระนรินทร์ราย พระพุทธอังคีรส รวมถึงพระสยามเทวาธิราช ด้วยมีพระราชดำริว่า ประเทศไทยมีเหตุการณ์ ที่จะต้องเสียอิสรภาพหลายครั้ง แต่มีเหตุให้รอดพ้นภัยอันตรายได้เสมอมา คงจะมีเทพยดา ศักดิ์สิทธิ์คอยอภิบาลรักษาอยู่ สมควรที่จะทำรูปเทพยดาองค์นั้นขึ้นสักการบูชา

รัชสมัยรัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของ ศิลปวัฒนธรรมอันดีของไทย ทรงมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูพระราชพิธีต่าง ๆ ที่ถูกยกเลิกเมื่อมีการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เช่น พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีแรกนาขวัญ ทรงห่วงใยปัญหาการใช้ภาษาไทย อันเป็นผลมาจากคนไทยส่วนมากขาดสำนึกในคุณค่าของ ภาษาประจำชาติ จนคณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบประกาศให้วันที่ 29 กรกฎาคมของทุกปี เป็น “วันภาษาไทยแห่งชาติ”

5. ด้านการติดต่อเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ การดำเนินงานด้าน การต่างประเทศ โดยเฉพาะในรัชกาลที่ 4 และ 5 ในยุคอาณานิคมของชาวตะวันตก พระองค์ได้ ตระหนักถึงความเป็นมหาอำนาจของชาติตะวันตก การต่อต้านโดยใช้กำลังจึงเป็นไปได้ จึงต้องใช้วิธีการอื่นแทน ซึ่งพอสรุปได้ 3 ประการ คือ

1) การผ่อนหนักเป็นเบา โดยการยอมทำสนธิสัญญาเสียเปรียบ คือ สนธิสัญญา เบาลิง กับประเทศอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 4 แม้ทรงทราบดีว่าเสียเปรียบ แต่ก็พยายามให้

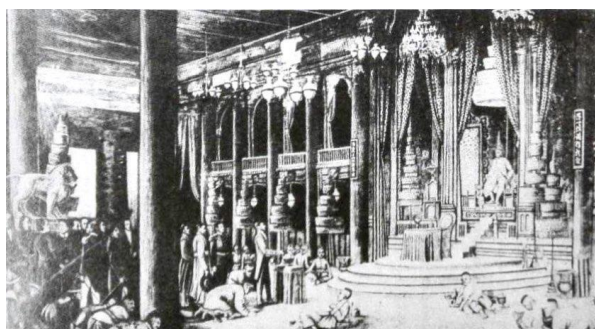
เสียเปรียบน้อยที่สุด และยอมเสียดินแดน โดยการเสียสละดินแดนส่วนน้อยเพื่อรักษาดินแดนส่วนใหญ่ของชาติเอาไว้ ซึ่งเสียให้แก่ชาติตะวันตก 2 ชาติ คือ ฝรั่งเศส และอังกฤษ

2) การปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัย ให้เจริญก้าวหน้าเพื่อป้องกันภัยคุกคามของประเทศมหาอำนาจตะวันตก เช่น ปรับปรุงกฎหมายให้ราษฎรมีโอกาสถวายฎีการ้องทุกข์ ออกหนังสือแถลงข่าวของทางราชการ เรียกว่า ราชกิจจานุเบกษา ปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยจัดให้มีการปฏิรูปการปกครองส่วนกลางโดยยกเลิกจตุสดมภ์ (เวียง วัง คลัง นา) และใช้การบริหารงานแบบกระทรวง

3) การผูกมิตรกับประเทศมหาอำนาจในยุโรป

คณะผู้เจรจาฝ่ายสยามกับราชทูตปรัสเซีย
(ประเทศเยอรมนี)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกให้
เมอสิเยอร์ เดอ มงติญญี่ ราชทูตฝรั่งเศส เฝ้าที่ท้องพระโรง
พระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง พ.ศ. 2406

(ที่มาภาพ : หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

**กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 4 บุญคุณของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี
และรัตนโกสินทร์**

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 4 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2

พระมหากษัตริย์ไทยและบรรพบุรุษในสมัยสุโขทัย

สาระสำคัญ

บรรพบุรุษของไทยในทุกยุคทุกสมัย ได้ร่วมกันรักษาเอกราชและอธิปไตยของประเทศให้มีความสมบูรณ์มั่นคง ส่งผ่านเจตนารมณ์ให้มีความเป็นชาติจวบจนทุกวันนี้ ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้ดำรงความเป็นชาติ ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงปกป้องรักษาแผ่นดินมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา มีการก่อตั้งบ้านเมือง รวบรวมไพร่พล โดยมีพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสุโขทัย ในราชวงศ์พระร่วง พ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นปฐมกษัตริย์ และยังมีพระมหากษัตริย์สืบสันตติวงศ์ อีก 8 พระองค์ อันได้แก่ พ่อขุนรามคำแหง พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) ซึ่งแต่ละพระองค์ในยุคนั้น ๆ มีความเสียสละ กอบกู้บ้านเมือง ทำนุบำรุงบ้านเมืองให้มีความเจริญ เพื่อความสุขของประชาราษฎร์ สร้างสัมพันธ์ไมตรีกับแคว้นต่าง ๆ มีการศึกษาประวัติศาสตร์ที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการรักชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งดำรงไว้ใน การเป็นประเทศ

ตัวชี้วัด

1. บอกชื่อพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย
2. บอกพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย
  - 2.1 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์
  - 2.2 พ่อขุนรามคำแหงมหาราช
  - 2.3 พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท)
3. บอกวีรกรรมของบรรพบุรุษสมัยสุโขทัย

ขอบข่ายเนื้อหา

เรื่องที่ 1	พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย
เรื่องที่ 2	พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัย

2.1 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์

2.2 พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

2.3 พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท)

เรื่องที่ 3 วิรกรรมของบรรพบุรุษสมัยสุโขทัย
พ่อขุนผาเมือง

เวลาที่ใช้ในการศึกษา 10 ชั่วโมง

สื่อการเรียนรู้

1. ชุดวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย รหัสรายวิชา สค12024
2. สมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา

เรื่องที่ 1 พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย

พระมหากษัตริย์ไทยแห่งอาณาจักรสุโขทัย ทุกพระองค์เป็นกษัตริย์ราชวงศ์
พระร่วง มีจำนวน 9 พระองค์ ดังนี้

ลำดับที่	พระนาม	ปีที่ขึ้นครองราชย์	ปีที่สิ้นสุดรัชสมัย
1	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พ.ศ. 1792	ไม่ปรากฏ
2	พ่อขุนบานเมือง	ไม่ปรากฏ	พ.ศ. 1822
3	พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	พ.ศ. 1822	พ.ศ. 1841
4	พญาเลอไท	พ.ศ. 1841	พ.ศ. 1866
5	พญาจันทรม	พ.ศ. 1866	พ.ศ. 1890
6	พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท)	พ.ศ. 1890	พ.ศ. 1911
7	พระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1911	พ.ศ. 1942
8	พระมหาธรรมราชาที่ 3 (พญาไสลือไทย)	พ.ศ. 1942	พ.ศ. 1962
9	พระมหาธรรมราชาที่ 4 (พญาบานเมืององค์ที่ 2)	พ.ศ. 1962	พ.ศ. 1981

1. **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์** เป็นผู้ก่อตั้งต้นราชวงศ์พระร่วง ที่ปลดแอกอำนาจจากอาณาจักรขอม และได้สถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นในปี พ.ศ. 1792 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีเชื้อสายที่มาอย่างไรไม่เป็นที่ปรากฏชัด ในประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารต่าง ๆ มักกล่าวถึงแต่เพียงว่าพระองค์เป็นเจ้าของบางยางมาก่อน และเป็นพระสหายกับพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด

2. **พ่อขุนบานเมือง** พระราชกรณียกิจไม่ค่อยปรากฏ ทราบจากการตีความในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ว่าเป็นสมัยรวบรวมเมืองของชาวไทยเข้ามารวมกับสุโขทัยโดยพระอนุชา คือ พ่อขุนรามคำแหงเป็นกำลังสำคัญ แต่ยังมีได้ขยายอาณาเขตไปยังดินแดนของชนชาติอื่น ช่วงรัชกาลนี้สั้นมาก จึงมิได้ฟื้นฟูทางด้านศาสนา ประชาชนนับถือลัทธิผีสูงเทวดากับพุทธศาสนานิกายมหายานแบบขอมที่ครองเมืองลพบุรี

3. พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ขึ้นครองราชย์ เป็นยุคที่สุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมาก ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะการประดิษฐ์อักษรไทย ในปี พ.ศ. 1826 ดัดแปลงมาจากอักษรขอม เป็นการแสวงหาวิธีการที่จะทำให้ได้มาซึ่งเอกลักษณ์ของชาวไทย เพื่อให้แตกต่างไปจากขอม ซึ่งมีอิทธิพลครอบงำขณะนั้น รวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรม ขนบประเพณี และการปกครอง โดยเฉพาะการขยายพระราชอาณาเขต ออกไปกว้างขวาง ทรงใช้พระราชโอบายในการรวมเมืองต่าง ๆ และใช้รูปแบบการปกครอง แบบพ่อปกครองลูก แบบกระจายอำนาจ และแบบที่คล้ายกับประชาธิปไตย

4. พญาเลอไท เป็นโอรสของพ่อขุนรามคำแหงที่เป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัย และส่งไปเป็นทูตเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับจีน เมื่อพระองค์กลับจากภารกิจที่จีน ขึ้นเป็นกษัตริย์ตามสิทธิ์ในการสืบทอดตำแหน่ง และเมื่อล่วงมาถึงสมัยนี้ วัฒนธรรมต่าง ๆ ได้เปลี่ยนไปมาก โดยเฉพาะระบบการปกครองแบบใกล้ชิดประชาชน แบบพ่อปกครองลูกที่เคยวางไว้ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เริ่มหย่อนยานลง พญาเลอไทจึงไม่สามารถสานต่อความรุ่งเรืองของสุโขทัยได้

5. พญาจันทน์ เป็นโอรสของพ่อขุนบานเมือง ขึ้นครองราชย์ เมื่อปี พ.ศ. 1882 ได้แต่งตั้งพญาลีไท ซึ่งเป็นโอรสของพญาเลอไทไปเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัย พญาจันทน์ไม่มีความสามารถในการปกครองเมือง เนื่องจากเมืองต่าง ๆ ได้ถอนตัวออกไปจากสุโขทัยเป็นจำนวนมาก อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจเสื่อมลงเมื่อพญาจันทน์สวรรคต ใน พ.ศ. 1890

6. พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลีไท) เป็นกษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถมาก ทรงมีนโยบายในการรักษาเสถียรภาพบ้านเมืองโดยใช้ศาสนาเป็นสื่อ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปสำคัญขึ้น 4 องค์ คือ พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดา และพระเหลือ และทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง พระองค์เสด็จออกผนวชเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดในสงคราม พระมหาธรรมราชาที่ 1 ย้ายไปประทับที่เมืองสองแคว เพื่อป้องกันเขตแดนของสุโขทัยแก่พระเจ้าฟ้างุ้ม พระเจ้าอู่ทอง และย้ายเมืองสองแคว (พิษณุโลก) มาตั้งที่ริมฝั่งแม่น้ำน่านเหนือตัวเมืองเดิมขึ้นมาประมาณ 10 กิโลเมตร เพราะชัยภูมิเหมาะสม ประทับอยู่ที่เมืองสองแคว 7 ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 1905 ถึง พ.ศ. 1912 และได้สวรรคต ณ ที่แห่งนั้น

7. พระมหาธรรมราชาที่ 2 เป็นโอรสของพญาลีไท ทรงเป็นกษัตริย์ที่ใฝ่ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่ในช่วงนี้อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา โดยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) กษัตริย์อยุธยาในเวลานั้น พยายามรวบรวมเมืองต่าง ๆ ไว้ในอำนาจ ได้นำทัพมาตีสุโขทัยหลายครั้ง เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1914 จนถึง พ.ศ. 1921 พระมหาธรรมราชาที่ 2

ไม่สามารถต้านทานทัพอยุธยาได้ พระองค์จึงขอยุติศึกโดยยอมอ่อนน้อมต่ออยุธยา และเป็น
 รัฐบรรณาการของอยุธยาตั้งแต่นั้น จึงนับเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของสุโขทัยในช่วงที่มี
 เอกราชโดยสมบูรณ์ ในปี พ.ศ. 1931 พระมหาธรรมราชาที่ 2 พยายามปลดแอกอำนาจจาก
 อยุธยา สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทราบข่าวว่าพระมหาธรรมราชาที่ 2 คิดจะแข็งเมือง
 จึงนำทัพมาตีแต่ระหว่างทางพระองค์เกิดล้มป่วยและได้สวรรคตลง สงครามระหว่างอาณาจักร
 สุโขทัยและอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาจึงไม่เกิดขึ้น การปกครองบ้านเมืองสมัยนี้เป็น
 ความพยายาม รักษาสถานภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด จนปี พ.ศ. 1943 พระมหาธรรมราชาที่ 2
 ได้สวรรคต พญาไสลือไทพระราชโอรสขึ้นครองราชย์สมบัติต่อมา

8. พระมหาธรรมราชาที่ 3 (พญาไสลือไท) ขึ้นเป็นกษัตริย์สุโขทัยต่อจาก
 พระมหาธรรมราชาที่ 2 ในสมัยของพระองค์ สุโขทัยได้กลายเป็นรัฐกันชนให้ระหว่างอาณาจักร
 อยุธยากับล้านนา ซึ่งต่างฝ่ายต่างพยายามจะขยายอำนาจออกไปให้กว้างขวางขึ้น ซึ่งสุโขทัย
 ก็เล่นบทรัฐกันชนได้ดีในช่วงเวลาหนึ่ง แต่พระราชกรณียกิจไม่ปรากฏหลักฐานมากนัก แต่ทรง
 สนพระทัยทางด้านศาสนา ในปี พ.ศ. 1962 พระองค์ได้เสด็จสวรรคต

9. พระมหาธรรมราชาที่ 4 (พญาบานเมืององค์ที่ 2) ทรงเป็นพระราชโอรส
 ของพระมหาธรรมราชาที่ 3 หรืออีกพระนามหนึ่ง คือ บรมपाल ก่อนขึ้นครองราชย์ได้ทำ
 สงครามแย่งชิงราชสมบัติกับพญารามคำแหง พระอนุชา กษัตริย์อยุธยาในช่วงเวลานั้นคือ
 พระอินทราชา ได้เสด็จยกกองทัพมาที่เมืองพระบาง ทั้งสองพี่น้องเกรงพระบารมี ได้ออกมา
 อ่อนน้อมและยินยอมให้พระอินทราชาเข้ามาแทรกแซง ในการใกล้เคียงครั้งนั้น ได้ทรงอภิเษก
 ให้พญาบานเมืองขึ้นเป็นกษัตริย์เนื่องจากเป็นเชษฐา ปกครองเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองหลวง
 ของอาณาจักรสุโขทัย ส่วนพญารามนั้นให้เป็นอุปราชปกครองเมืองสุโขทัย และศรีสัชชนาลัย
 ซึ่งเป็นเมืองหลวงรอง

เมื่อระงับการจลาจลเรียบร้อยแล้ว พระอินทราชาทรงส่งขอพระราชธิดาของ
 พญาไสลือไท ให้อภิเษกสมรสกับเจ้าสามพระยา โอรสของพระองค์ นับเป็นพระราโชบายในการ
 ปกครองหัวเมืองทางเหนือที่แยบยลของพระอินทราชา ซึ่งต่อมาภายหลังที่พระโอรสประสูติ
 เจ้าสามพระยาได้ส่งพระโอรสซึ่งมีเชื้อสายพระร่วงขึ้นไปครองกรุงสุโขทัย พญาบานเมือง
 ปกครองอาณาจักรอยู่ 19 ปี จึงได้สวรรคตลงในปี พ.ศ. 1981 นับเป็นกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง
 ที่ปกครองอาณาจักรสุโขทัย เป็นองค์สุดท้าย

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 1 พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 1 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

เรื่องที่ 2 พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัย

จากหลักศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 2 เป็นที่มาของประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยกล่าวว่า ดินแดนสุโขทัยและศรีสัชนาลัยนั้นมีชุมชนตั้งอยู่เป็นหลักแหล่ง เป็นนครรัฐ มีที่ตั้งศูนย์อำนาจการปกครองที่ถาวร ศูนย์อำนาจการปกครองที่เสถียรและสุโขทัย ตั้งอยู่บริเวณใกล้วัดพระพายหลวงเมืองเก่าสุโขทัย ส่วนที่ศรีสัชนาลัย น่าจะอยู่บริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (วัดพระปรางค์) ซึ่งนักประวัติศาสตร์หลายคนมีมติว่า มีผู้นำกลุ่มมวลชนที่พูดภาษาไทยที่เป็นผู้นำกลุ่มชนที่สุโขทัยราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจแพร่หลายออกไปจนเป็นที่ยอมรับ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชกรณียกิจที่สำคัญ ดังนี้

2.1 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์

เป็นองค์ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วง เดิมชื่อว่าพ่อขุนบางกลางหาว เป็นพระสหายสนิทของพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ได้นำกลุ่มคนไทยยึดเมืองสุโขทัย จากขอมสพาดโหลลงลำพอง (พ.ศ. 1762 – 1781)

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ทรงจัดการปกครองบ้านเมือง ดังนี้

1) การจัดการทางสังคมวัฒนธรรม คนสุโขทัยยอมรับศาสนา วัฒนธรรมประเพณี บางอย่างจากอาณาจักรขอม ทั้งลัทธิศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาเถรวาทมหานิกาย เมื่อเป็นอาณาจักรแล้ว รับลัทธิศาสนาพุทธนิกายเถรวาท และพระพุทธรูปหินทรายให้ทั่วราชอาณาจักร

2) การแผ่อาณาเขต และการสร้างบ้านแปลงเมือง

นับตั้งแต่เริ่มอาณาจักรใหม่ของสุโขทัย ตามหลักศิลาจารึก หลักที่ 1 กล่าวไว้ว่า มีการรบราแย่งชิงผู้คน และอำนาจกัน ในสมัยนั้น มีการขยายอาณาเขตโดยรวมเมืองต่าง ๆ มาเข้ากับเมืองสุโขทัย ในสมัยขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด ขนชาวไทยกลุ่มหนึ่งยกทัพมาตีเมืองตาก ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงพระราชโอรสของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้ทำ ยุทธหัตถ์ถึจนรบชนะ โดยมีหลักฐานน่าเชื่อถือที่ว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงเริ่มสร้างกำแพงเมืองสุโขทัย ริมแม่น้ำลำพัน ปัจจุบันคือ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ห่างจากลำน้ำยม 12 กิโลเมตร

อาณาจักรสุโขทัย

ทิศเหนือ	จรดเมืองแพร่
ทิศใต้	จรดเมืองนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	จรดเมืองตาก
ทิศตะวันออก	จรดเมืองเพชรบูรณ์

2.2 พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นพระราชโอรสของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระนามเดิมว่า ขุนรามราช เมื่อมีพระชนมายุได้ 19 ปี ได้ช่วยพระราชบิดาออกสู้รบในการสงครามกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด จนรบชนะ จึงได้พระนามว่า “พระรามคำแหง” เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์พระร่วง ในปี พ.ศ. 1822 ในรัชสมัยของพระองค์ บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง จนประชาชนได้รับความสุขที่เรียกว่า “ไพร่ฟ้าหน้าใส”

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก (ราชาธิปไตย) พระองค์ใช้พระราชอำนาจด้วยความเป็นธรรม และให้เสรีภาพแก่ประชาชน แต่ก็ทรงสอดส่องความเป็นอยู่ของราษฎร ใครทุกข์ร้อนก็สามารถร้องทุกข์ได้ โดยได้โปรดให้แขวนกระดิ่งไว้ที่ประตูพระราชวัง ดังหลักศิลาจารึก หลักที่ 1 ที่ว่า “...ในปากประตูมีกระดิ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มักจ๊กกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไร้ ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมื่อถาม สอนความแก่มันด้วยชื่อไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม”

พระราชกรณียกิจด้านการเมืองการปกครอง

1. ทรงทำสงครามขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง

ทิศเหนือ อาณาเขตถึงเมืองหลวงพระบาง เมืองแพร์ เมืองน่าน เมืองบัว

ทิศใต้ อาณาเขตถึงฝั่งทะเลสุดเขตมลายู โดยมีเมืองต่าง ๆ คือ เมืองคณฑี เมืองพระบาง เมืองแพรก เมืองสุพรรณบุรี (อุทอง) เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี และเมืองนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันออก อาณาเขตถึงเมืองเวียงจันทน์ และเมืองเวียงคำ

ทิศตะวันตก อาณาเขตถึงเมืองฉอด และเมืองหงสาวดี

2. ทรงโปรดให้สร้างพระแท่นศิลาขึ้น เรียกว่า “พระแท่นมั่งศิลาบาตร” ตั้งไว้

กลางดงตาล เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์แสดงธรรมในวันธรรมสวนะ และทรงใช้ประทับว่าราชการและอบรมสั่งสอนประชาราษฎร์ในวันธรรมดา

พระแท่นที่ถูกทิ้งร้างอยู่หลายร้อยปี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 17 มกราคม ปี พ.ศ. 2376 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎทรงผนวชได้เสด็จจุดธูปไปนมัสการเจดีย์สถานต่าง ๆ แล้วตรัสสั่งให้ชะลอพระแท่นมั่งศิลาบาตรไปก่อ

เป็นแทนไว้ที่วัดราชาธิราช ซึ่งต่อมาพระองค์ทรงลาผนวช จึงโปรดให้ชะลอไปไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามในปัจจุบัน

3. ทรงโปรดให้สร้างทำนบกักเก็บน้ำที่เรียกว่า “สรีดภงส์” โดยก่อสร้างทำนบเพื่อเก็บกักน้ำ โดยมีลำรางระบายน้ำส่งเข้าตัวเมือง เพื่อเก็บกักน้ำไว้ในสระน้ำใหญ่และเล็กหลายสระ โดยเฉพาะสระน้ำตามวัดวาอารามต่าง ๆ ซึ่งมีสระใหญ่หรือตระพังแทบทุกวัด

4. ทรงส่งเสริมการค้าขายด้วยการไม่เก็บภาษี ที่เรียกว่า “จกอบ” (อ่านว่า จัก – กอบ) จากหลักศิลาจารึก หลักที่ 1 ที่ว่า “..เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบ ในไพร่ ลู่ทางเพื่อนจูงวัวไปค้าขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้ำทอง ค้า...” จากข้อความนี้แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาณาจักรสุโขทัยในด้านการเกษตร ด้านการค้า

5. ทรงประดิษฐ์อักษรไทย เรียกว่า “ลายสือไทย” ทรงประดิษฐ์อักษรไทยไว้ในศิลาจารึก เมื่อปี พ.ศ. 1826 ซึ่งแต่ก่อนนั้น คนชาติไทยเอาแบบของอักษรक्षणของอินเดียมาใช้ ต่อมาได้รับอิทธิพลมาจากอักษรมอญและขอม จึงประดิษฐ์ลายสือไทยขึ้น เพื่อกำจัดอิทธิพลวัฒนธรรมของขอม และสร้างสรรค์ลักษณะเอกลักษณ์ความเป็นภาษาไทยให้โดดเด่นขึ้น

6. ทรงเลื่อมใสและส่งเสริมพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ และทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เป็นศาสนาประจำบ้านเมือง ทรงโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ลังกาวงศ์ที่รอบรู้พระไตรปิฎกมาจากเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งเป็นสังฆราช เพื่อสั่งสอนความรู้ทางธรรมแก่ประชาชนสุโขทัย ดังจารึกที่ว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ผูกท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐิน เดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี๋ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอน บริพารกฐิน โอยทานแลปี แล้ญิบลั่นไปสูดญัตติกฐิน เถิงอรัญญิกพุ้น...”

7. ทรงโปรดให้จารึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยของพระองค์ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ระบุถึงอาณาเขตของบ้านเมือง ได้แก่ “...มีเมืองกว้างข้างหลาย ปราบเบื้องตะวันออก รอดสรลวง สองแคว ลุมบาจาย สคา ทำฝั่งของเถิงเวียงจันทน์ เวียงคำเป็นที่แล้วเบื้องหัวนอน รอดคนที่พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลเป็นที่แล้วเบื้องตะวันตกรอดเมืองฉอด เมืองหงสาวดี สมุทรหาเป็น แดนเบื้องตีนนอน รอดเมืองแพร่ เมืองมาน เมืองน่าน เมืองพลัว ฝั่งฝั่งของเมืองขวา...”

8. ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศในด้านการเมือง ศาสนา และการค้า
ดังนี้

ลังกา มีความสัมพันธ์ในเรื่องศาสนา โดยรับเอาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์มาถือปฏิบัติ หลังจากได้ส่งทูตไปพร้อมกับทูตของนครศรีธรรมราช เพื่อขอพระศรีหลปภูมิหรือพระพุทธสิหิงค์จากลังกามาสักการะบูชาที่กรุงสุโขทัย

มอญ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนี้ มีพระเจ้าฟ้ารั่ว (มะกะโท) กษัตริย์มอญได้เข้ามาสวามิภักดิ์ และยอมเป็นประเทศราช

จีน ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนั้น ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้ากูบไลฮานหรือหงวนสีโจ้วฮ่องเต้ ได้ส่งทูตไปจีนเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับจีน ถึง 2 ครั้ง และได้ทำถั่วยขามที่เรียกว่า “เครื่องสังคโลก” จำหน่ายในสุโขทัย โดยตั้งเตาทำที่เมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชชนาลัยเตาที่ทำเครื่องสังคโลก เรียกว่า “เตาทูเรียง” นับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญในสมัยกรุงสุโขทัย และสินค้าที่ซื้อมาจากจีน ได้แก่ ผ้าไหมแพรพรรณ เครื่องถั่วยขาม นอกจากนี้ยังมีการหล่อปั้นพระพุทธรูป เทวรูป การทำเครื่องทอง เครื่องเงิน เป็นต้น

2.3 พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท)

เป็นพระโอรสของพญาเลอไทย ในสมัยพญาจันทรนาถ ได้ขึ้นครองราชย์ เมื่อปี พ.ศ. 1882 ได้แต่งตั้งพญาลิไทไปปกครองเมืองศรีสัชชนาลัย ซึ่งเป็นเมืองอุปราช ในปี พ.ศ. 1890 เกิดการจลาจลสู้รบแย่งชิงราชสมบัติ พญาลิไทยกทัพจากเมืองศรีสัชชนาลัยมายังเมืองสุโขทัยปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระมหาธรรมราชาที่ 1 พระองค์นับเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถอย่างมากเช่นเดียวกับพ่อขุนรามคำแหง พระอัยกา แต่เหตุการณ์บ้านเมืองไม่เปิดโอกาสให้พระองค์สามารถจะยับยั้งอำนาจให้อาณาจักรสุโขทัยกลับมาแผ่ไพศาลดังเช่นสมัยของพระอัยกาได้อีก พระองค์จึงเลือกสร้างความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ แบบนครพน (ใกล้เมืองมะตะมะ) ไปยังดินแดนต่าง ๆ

พระราชกรณียกิจที่สำคัญ มีดังนี้

1. ขยายอาณาเขต ทรงขยายอาณาเขตออกไปเกือบถึงครึ่งหนึ่งของสมัยพ่อขุนรามคำแหงไว้ ดังนี้

ทิศเหนือ	อาณาเขตถึง เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองปัว เมืองหลวงพระบาง
ทิศใต้	อาณาเขตถึง เมืองชากังราว เมืองนครชุม เมืองบางพาน เมืองพระบาง และเมืองปากยม

ทิศตะวันออก อาณาเขตถึง เมืองราด เมืองสรวงสองแคว เมืองลุมบาจาย
และเมืองสะค้ำ

ทิศตะวันตก อาณาเขตถึง เมืองเชียงทอง

2. การปกครอง ทรงนำหลักทศพิธราชธรรมมาเป็นหลักในการปกครองประชาชน
การเรียกพระนามของกษัตริย์สุโขทัยจึงเปลี่ยนเป็นมหาธรรมราชา

3. การทำนุบำรุงศาสนา ทรงออกผนวช 1 พรรษา ระหว่างครองราชย์และ
อาราธนาพระสังฆราชจากเมืองนครพันทของมอญมาเป็นอุปัชฌาย์ ทรงส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่
ในล้านนา ล้านช้าง น่าน อโยธยา และทรงสร้างพระพุทธรูปทองคำหนักที่สุดในโลก ปัจจุบันอยู่
วัดไตรมิตรวิทยาราม

4. การสร้างวรรณกรรม ทรงมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกเป็นอย่างดี
ได้พระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิพระร่วง ใน พ.ศ. 1888 เป็นวรรณกรรมเล่มแรกของไทย

5. ส่งเสริมเศรษฐกิจ ทรงให้สร้างทำนบกั้นน้ำ ตั้งแต่เมืองพิษณุโลกถึง
เมืองสุโขทัย เพื่อนำน้ำไปใช้ในการเพาะปลูก

6. การปรับปรุงการเขียนหนังสือไทย ทรงปรับปรุงการเขียนสระจากที่วางสระ
ไว้แนวเดียวกับพยัญชนะตามแบบพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มาเป็นวางสระไว้ข้างหน้า ข้างหลัง
ข้างบน และข้างล่างพยัญชนะ ลักษณะเดียวกับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 2 พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์
สมัยสุโขทัย

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 2 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

เรื่องที่ 3 วีรกรรมของบรรพบุรุษสมัยสุโขทัย

พ่อขุนผาเมือง

ในพุทธศตวรรษที่ 18 กลุ่มชนสุโขทัยมีกษัตริย์ที่มีอำนาจแพร่หลายออกไปจนเป็นที่ยอมรับ กษัตริย์ขอมจึงยอมยกธิดาให้อภิเษกกับพระราชโอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถม เจ้าเมืองเซียง ซึ่งมีพระโอรส 2 องค์ ได้แก่ พ่อขุนผาเมือง และพระยาคำแหงพระราม

เมื่อสิ้นรัชสมัยของพ่อขุนศรีนาวนำถม สุโขทัยเกิดความไม่สงบ พ่อขุนผาเมืองได้อภิเษกกับเจ้าหญิงแห่งอาณาจักรขอม ชื่อนางสุชมหาเทวี ได้มอบพระขรรค์ไชยศรี และเฉลิมพระนามว่า “ศรีอินทราทิตย์” จากกษัตริย์ขอมให้กับพ่อขุนบางกลางหาว

พ่อขุนผาเมือง เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย เป็นผู้พิชิตศิกระบชนะขอมสบาดโขลญลำพง และยึดเมืองไว้ให้ก่อนที่พ่อขุนบางกลางหาว จะนำทัพมาช่วยปราบปราม แทนที่พระองค์จะใช้สิทธิ์เข้าครอบครองสุโขทัย กลับยกให้พระสหาย พร้อมทั้งอภิเษกและมอบนาม “ศรีอินทราทิตย์” ให้ด้วย เมื่อมอบเมืองให้พระสหายแล้วพ่อขุนผาเมืองยังคงช่วยราชการที่สุโขทัย จนสถานการณ์ปกติ จึงเดินทางกลับเมืองรัต จากนั้นก็ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับพ่อขุนผาเมืองอีกเลย

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 3 วีรกรรมของบรรพบุรุษสมัยสุโขทัย

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 3 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3

มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

สาระสำคัญ

มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย เรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และวรรณกรรม ศิลปหัตถกรรม ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม การละเล่นพื้นบ้าน นาฏศิลป์ และดนตรี โบราณวัตถุ โบราณสถานในสมัยสุโขทัย ในเรื่อง ประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ พนมเบ็ญ พนมหมาก พนมดอกไม้ ลายสีไทย ไตรภูมิพระร่วง เครื่องสังคโลก ประเพณี กินสี้กล้วย ดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านสมัยสุโขทัย สถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมสมัยสุโขทัย และแนวทางในการสืบสานวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

ตัวชี้วัด

1. บอกและยกตัวอย่างวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยได้อย่างน้อย 3 เรื่อง
2. บอกแนวทางในการสืบสานวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย
3. แสดงความคิดเห็นในการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย
สู่การปฏิบัติได้อย่างน้อย 1 เรื่อง

ขอบข่ายเนื้อหา

- เรื่องที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย
- 1.1 ประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ
  - 1.2 พนมเบ็ญ พนมหมาก พนมดอกไม้
  - 1.3 ลายสีไทย
  - 1.4 ไตรภูมิพระร่วง
  - 1.5 เครื่องสังคโลก
  - 1.6 ประเพณีกินสี้กล้วย (ไข่กบ นกปล่อย มะลิลอย อ้ายตื้อ)
  - 1.7 ดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านสมัยสุโขทัย

1.8 สถาปัตยกรรมและประติมากรรมสมัยสุโขทัย

- 1) เจดีย์สมัยสุโขทัย
- 2) พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย

เรื่องที่ 2 แนวทางในการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

เวลาที่ใช้ในการศึกษา 30 ชั่วโมง

สื่อการเรียนรู้

1. ชุดวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย รหัสรายวิชา สค12024
2. สมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา

เรื่องที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมืองในสมัยสุโขทัย ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและวรรณกรรม ศิลปหัตถกรรม ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม การละเล่นพื้นบ้าน นาฏศิลป์และดนตรี โบราณวัตถุ โบราณสถาน เป็นต้น มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยที่น่าสนใจ มีดังนี้

1.1 ประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ

สมัยสุโขทัยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอารยธรรมขอม มีการพบภาพจำหลักที่ปราสาทบายน ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีรูปบุคคลกำลังลอยวัสดุในน้ำ ซึ่งน่าจะมี ความเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องการลอยประทีปในสมัยสุโขทัย นอกจากนี้ ยังพบขามสังคโลก สมัยสุโขทัย ที่มีรูปกระทง เป็นลายบนขามสังคโลกอีกด้วย

สมัยสุโขทัย ไม่ได้เรียกว่า ลอยกระทง แต่ใช้คำว่า เผาเทียน เล่นไฟ เป็นถ้อยคำที่ปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ 1 ด้านที่ 2 กล่าวถึง ประเพณีและพิธีกรรมในสมัยพ่อขุนรามคำแหง มหาราช ประชาชนมีการทำพิธีกรานกฐินตามวัดต่าง ๆ แล้วพากันมายัง เมืองสุโขทัย ทางประตูเมืองทั้ง 4 ด้าน ที่กลางเมืองสุโขทัยมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ผู้คนต่างมาราบไหว้ และเผาเทียน เล่นไฟ ซึ่งเผาเทียน หมายถึง การจุดเทียนบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับการจุดธูป ส่วนเล่นไฟ หมายถึง การจุดดอกไม้ไฟ

จากศิลาจารึก หลักที่ 1 คำว่า เผาเทียน เล่นไฟ คงหมายถึง ประเพณี และพิธีกรรมในงานเฉลิมฉลองไหว้พระในศาสนสถานสำคัญที่อยู่กลางเมืองสุโขทัย เชื่อมโยงกับ ประเพณีกรานกฐิน ที่มีวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นวันสุดท้าย ตามพุทธบัญญัติ

1.2 พนมเบ็ญ พนมหมาก พนมดอกไม้

พนมเบ็ญ พนมหมาก และพนมดอกไม้ เป็นคำที่ปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ 1 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 13 – 17 จารึกไว้ดังนี้

“เมื่อออกพรรษา กรานกฐิน เดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบ็ญ มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอน บริพารกฐินโอยทาน แลปีแล้ญับล่าน ไปสู่ตัญญิตกฐิน ถึงอรัญญิกพูน”

จากข้อความในศิลาจารึก แสดงให้ทราบว่า พนมเบ็ญ พนมหมาก และพนมดอกไม้ เป็นเครื่องไทยธรรมสำหรับถวายพระสงฆ์ในพิธีกรานกฐิน หรือพิธีถวายผ้ากฐินตามประเพณีในพุทธศาสนา ภายหลังเทศกาลออกพรรษาแล้ว

พนมเบี๋ย พนมหมาก และพนมดอกไม้ คือ เบี๋ย หมาก และดอกไม้ ที่จัดแต่งเป็นเครื่องไทยธรรมสำหรับถวายพระภิกษุ หรือพระสงฆ์ตามธรรมเนียม โดยนำเบี๋ย หมาก ดอกไม้ จัดแต่งบนภาชนะ ให้มีรูปทรงลักษณะเป็นพุ่มยอดแหลมอย่างดอกบัว หรือทำเป็นรูปกรวยยอดเรียวแหลม

(ที่มาภาพ : <https://board.postjung.com/929339.html>)

ปัจจุบัน พนมเบี๋ย พนมหมาก ได้หมดบทบาทตามความศรัทธาประเพณีนิยมในพุทธศาสนา เนื่องจากเบี๋ยไม้ได้เป็นวัตถุกลางในการซื้อขาย หมากพลูไม้ได้เป็นเครื่องขบเคี้ยวในความนิยมสำหรับคนปัจจุบัน ส่วนพนมดอกไม้ ยังพอติดอยู่กับความเชื่อ และความนิยมในคนปัจจุบันพอสมควร แต่ก็ได้ปรับเปลี่ยนในส่วนวัสดุ วิธีการทำ และโอกาสที่ใช้ไปจากขนบนิยมและธรรมเนียมเดิม ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

1.3 ลายสือไทย

ลายสือไทย หมายถึง ตัวหนังสือไทย หรืออักษรไทย ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์พระองค์ที่ 3 แห่งอาณาจักรสุโขทัย ทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ. 1826 ดังปรากฏในจารึก หลักที่ 1 ศิลจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 8 – 11 ความว่า

“เมื่อก่อนลายสือไทยนั้นบ่มี 1205 ศกปีมะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใครใจในใจแลใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้จึงมีเพื่อขุนผู้นั้นใส่ไว้...”

ความในจารึกดังกล่าว สื่อชัดเจนว่า ก่อน พ.ศ. 1826 ยังไม่มีลายสือไทย หรืออักษรไทยปรากฏใช้

(ที่มาภาพ : https://www.baanjomut.com/library_2/king_ramkhamhaeng_inscription)

ลายสือไทยที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นนั้น ลักษณะรูปสัณฐานของเส้นอักษร และอักษรวิธีที่ใช้เป็นเอกลักษณ์ มีปรากฏเฉพาะในจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นหลักแรก ลักษณะของลายสือไทย แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ทรงศึกษาค้นคว้าด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ทรงวินิจฉัยและทรงปรุงแต่งรูปแบบอักษรให้มีลักษณะบ่งบอกความเป็นไทยอย่างแท้จริง และเป็นแบบอย่างให้คนในชาติได้เรียนรู้ศึกษา และใช้สืบทอดต่อมา

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงกำหนดให้มีวิธีเขียนพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ อยู่ในบรรทัดเดียว เป็นอักษรตัวตรง คือ เส้นอักษรลากขึ้นลงเป็นเส้นตรง ส่วนเส้นลากขวางโค้งมนเล็กน้อย รูปอักษรจึงมีทรงสี่เหลี่ยม หรือที่เรียกว่า อักษรตัวเหลี่ยม

อักขรลายสือไทย
พยัญชนะ ๓๙ ตัว

ค	ช	ซ	ด	ต	น	ง	จ	ฉ
ก	ข	ช	ค	ต	ม	ง	จ	ฉ
ซ	ฌ	-	ญ	ว	ฉ	ช	-	-
ช	ช	ฌ	ญ	ฎ	ฏ	ฐ	ท	ฒ
ณ	ด	ต	ถ	ท	ธ	น	บ	ป
ณ	ด	ต	ถ	ท	ธ	น	บ	ป
ผ	ฝ	พ	ฟ	ภ	ม	ย	ร	ล
ผ	ฝ	พ	ฟ	ภ	ม	ย	ร	ล
ว	ศ	ษ	ส	ห	-	ฮ, ฮ	-	
ว	ศ	ษ	ส	ห	ฬ	อ	ฮ	

(ที่มาภาพ : <https://www.dek-d.com/board/view/1237110/>)

อิทธิพลของลายสือไทย ได้เผยแพร่ไปสู่อาณาจักรข้างเคียงเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ประมาณหนึ่งศตวรรษ จากนั้นลักษณะของรูปแบบอักษรก็ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามการใช้ภูมิภาคนั้น ๆ จนปรากฏเป็นรูปอักษรแบบใหม่ขึ้นแทนลายสือไทย เช่น ในอาณาจักรล้านนาได้เปลี่ยนไปเป็นอักษรไทยล้านนา หรืออักษรฝักขาม และในอาณาจักรศรีอยุธยาได้เปลี่ยนไปเป็นอักษรไทยอยุธยา และสืบทอดมาเป็นอักษรไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

1.4 ไตรภูมิพระร่วง

ไตรภูมิพระร่วง เป็นชื่อที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตั้งชื่อไว้ จึ่งรู้จักแพร่หลาย และเรียกชื่อนี้มากกว่าจะเรียกชื่อว่า ไตรภูมิภค ตามที่ระบุไว้ในบานแพนก หรือสารบาญเรื่อง

ไตรภูมิพระร่วงเป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 พญาลิไท เมื่อปี พ.ศ. 1888 ครั้งยังทรงเป็นพระมหาอุปราชครองเมืองศรีสัชชนาลัย ทรงพระราชนิพนธ์เป็นเวลา ถึง 6 ปี เนื่องจากเป็นหนังสือที่ศึกษาและเรียบเรียงสาระสำคัญจากคัมภีร์ที่พระอรรถกถาจารย์ ได้รจนาไว้ มีจำนวนถึง 32 คัมภีร์ แสดงถึงพระจริยาวัตรในการศึกษาพระธรรมและพระราช อุตสาหะที่ฝึกฝนในธรรมะของพระพุทธองค์

ไตรภูมิพระร่วงจึงมีธรรมะที่ครอบคลุมพระไตรปิฎก ทั้งพระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ทรงพระราชนิพนธ์โดยเรียบเรียงให้เห็น “ความเป็นจริง” ในทุกแง่มุม จึงได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีชิ้นเอกของไทย มีคุณค่าและมีอิทธิพลต่อคนไทย และสังคมไทยมากกว่า 700 ปี สะท้อนให้เห็นว่าพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงเป็นกษัตริย์ นักปราชญ์ และนักปกครองแห่งกรุงสุโขทัย คนไทย และสังคมไทย มีความสงบสุข ด้วยเหตุ ปัจจัยจากอิทธิพลของไตรภูมิพระร่วง และมีอิทธิพลต่อด้านภาษา ศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ การหล่อหลอมค่านิยม อุตมคติ อุตมการณ์ และศีลธรรมจริยธรรม

พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงมีพระราชประสงค์ในการแต่งเรื่องนี้ ดังที่ระบุไว้ใน บานแพนกกว่า “ไตรภูมิภคนี้มนุสเใเพื่อไคสิ้น เใเพื่อมีอรรถพระอภิธรรมจะไคร่เทศนาแก่ พระมารดาท่านอันหนึ่ง เมื่อจำเริญพระธรรมโสด” สรุปได้ว่า

1. เพื่อเผยแพร่วรรณคดีพระอภิธรรม ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อเป็นบทเรียนพระอภิธรรมแก่พระราชมารดาของพระองค์

อนึ่ง นักวิชาการได้ศึกษาวิเคราะห์ที่ไตรภูมิพระร่วงเชิงประวัติศาสตร์ และมีความเห็นว่า จุดประสงค์ของการแต่ง คือ เพื่อสร้างบารมีก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ และแสดงให้เห็น ประจักษ์ว่าทรงเป็น “จักรพรรดิราช”

1.5 เครื่องสังคโลก

สังคโลกหรือเครื่องสังคโลก เป็นคำที่ชาวไทยรู้จักกันดีในนามของวัตถุโบราณที่มี คุณค่ายิ่ง มีลักษณะเป็นถ้วยชามสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับสถาปัตยกรรม สิ่งผลิต

อันเนื่องมาจากความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องปั้นดินเผาเคลือบสีที่ผลิตขึ้นในสมัยสุโขทัย

เครื่องสังคโลกที่จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันแบ่งตามเตาเผา มีอยู่ 3 แหล่ง ดังนี้

1. เครื่องสังคโลกเตาสุโขทัยหรือเรียกว่า เตาทูเรียงสุโขทัย ปัจจุบันอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย ตั้งอยู่แนวคูเมือง เรียกว่าแม่โจน เป็นเตาก่อด้วยอิฐ กว้าง 2 - 3 เมตร ยาว 5 - 6 เมตร ลักษณะเป็นเตาขุดลงไปใต้ดินครึ่งหนึ่ง ก่อโค้งเป็นประทุนเกวียน แบ่งออกเป็น 3 ตอน เป็นที่ใส่ไฟตอนหนึ่ง ที่วางถ้วยชามตอนหนึ่ง และปล่องไฟตอนหนึ่ง

เครื่องสังคโลกที่ได้จากเตาสุโขทัย เป็นภาชนะถ้วยโถโอชามที่เป็นของใช้สอยเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะเฉพาะของเครื่องปั้นจากเตาทูเรียงแหล่งนี้คือ เครื่องปั้นเคลือบลวดลายสีดำหรือน้ำตาล เนื้อดินค่อนข้างหยาบ ชุบน้ำดินสีขาว ลวดลายสีเขียวอ่อน การเรียงถ้วยชามเข้าเตาเผาแห่งนี้จะใช้กี้ ซึ่งเป็นจานที่มีขาเป็นปุ่ม 5 ปุ่ม วางคั่นระหว่างชามต่อชาม ฉะนั้นภายในชามของเตาสุโขทัย จึงมีรอย 5 จุดปรากฏอยู่เป็นส่วนมาก

2. เครื่องสังคโลกเตาทูเรียงป่ายาง ปัจจุบันอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยมเหนือแก่งหลวง ห่างจากกำแพงเมืองเพียง 500 เมตร

เครื่องสังคโลกที่ได้จากเตาเผาแห่งนี้เป็นสังคโลกดี ทั้งลวดลาย น้ำยาเคลือบสวยงาม รูปแบบพิเศษกว่าเตาเผาแหล่งอื่น แยกเป็นเตาเผารูปยักซ์ นาค มังกร และเตาเผารูปตุ๊กตา สันนิษฐานว่าเตาแห่งนี้จะเป็นเตาหลวงที่สร้างขึ้นใช้เฉพาะบุคคลชั้นสูง

3. เครื่องสังคโลกเตาทูเรียงเกาะน้อย ปัจจุบันอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย เตากะน้อยนี้อยู่ถัดเตापายางไปทางเหนือประมาณ 4 กิโลเมตร

เครื่องสังคโลกที่ได้จากแหล่งนี้เป็นภาชนะถ้วยชาม จาน จานเชิง โถ ขวด สีของเครื่องสังคโลกมีหลายสี เช่น สีน้ำตาล สีเหลืองอ่อน สีเขียวไข่กา สีขาวมีลวดลายที่เขียนด้วยสีที่เข้มกว่า เขียนลงในภาชนะที่ยังดิบอยู่ ชุบเคลือบแล้วจึงเผา ซึ่งเชื่อกันว่าใช้ได้จากต้นก่อ (มะกอกตาหมูและไม้กอก) ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่มีในสุโขทัยและภาคเหนือ

ชนิดและประเภทของเครื่องสังคโลก

ถ้าพิจารณาวัสดุและความแข็ง อาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ ชนิดเนื้ออ่อนหรือเนื้อดินและชนิดเนื้อแข็งหรือเนื้อหิน

1. ชนิดเนื้ออ่อนหรือเนื้อดิน ได้แก่ ภาชนะที่เนื้อดินมีความพรุนตัวค่อนข้างมาก สามารถดูดซึมน้ำได้ ใช้ความร้อนในการเผาด้วยอุณหภูมิต่ำกว่า 600 องศาเซลเซียส มีเนื้อดินสีส้มอมแดง ผิวด้านนอกไม่เคลือบ แต่บางชิ้นมีการขัดผิวให้มันแล้วชุบน้ำดินสีแดง การตกแต่งลวดลายที่พบมากเป็นลายเชือกทาบ และลายขูดหรือลายขีดลงไปบนเนื้อดิน

2. ชนิดเนื้อแข็งหรือเนื้อหิน ได้แก่ ภาชนะที่มีเนื้อแน่น แข็ง น้ำและของเหลวไม่สามารถไหลซึมผ่านได้ เวลาเคาะมีเสียงกังวาน ใช้ความร้อนในการเผาด้วยอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 600 - 1,100 องศาเซลเซียส สังคโลกเนื้อหิน มีทั้งเคลือบสีเถ้า การตกแต่งลายทั้งขูดขีดลวดลายลงไปบนเนื้อดินและการประดับลวดลายลงไปบนผิว รูปทรงที่พบ ได้แก่ ครก สาก ไห ปากผายคอยาว โองต่าง ๆ สังคโลกประเภทนี้พบมากที่เตาบ้านเกาะน้อย

2.1 ประเภทไม่เคลือบน้ำยา ส่วนมากมีเนื้อดินสีเทาและสีเทาอมม่วง ผิวค่อนข้างด้าน มีบางชิ้นที่ผิวออกมันและมีร่องรอยคล้ายเคลือบน้ำยาเป็นจุดประ ซึ่งเป็นการเคลือบเองโดยธรรมชาติระหว่างการเผา ที่เรียกว่าเคลือบสีเถ้า การตกแต่งลายมีทั้งขูดขีดลวดลายลงไปบนเนื้อดิน และการประดับลวดลายลงไปบนผิว รูปทรงที่พบได้แก่ ครก สาก ไห ปากผายคอยาว โองต่าง ๆ สังคโลกประเภทนี้พบมากที่เตาบ้านเกาะน้อย

2.2 ประเภทผิวเคลือบน้ำยา (อุณหภูมิการเผาเกิน 1,200 องศาเซลเซียส) แบ่งตามลักษณะของสีและการตกแต่งลวดลายได้ดังนี้

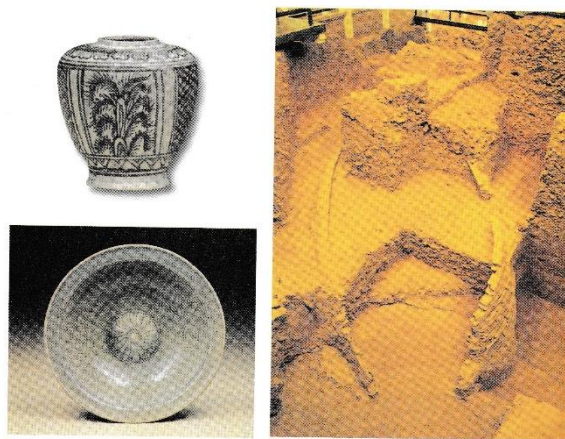
2.2.1 ชนิดเคลือบน้ำยาสีเขียว มีตั้งแต่สีเขียว สีฟ้า สีเงินอมฟ้า สีเขียวมรกต สีทั้งหมดนี้จัดอยู่ในตระกูล เซลาดอน มีทั้งลวดลาย และไม่มีลวดลาย พวกมีลวดลายก็คือมีลวดลายบนภาชนะแล้วเอาไปเคลือบน้ำยา ผลิตมากที่เตาป่ายาง และเตาเกาะน้อย

2.2.2 ชนิดเคลือบสีน้ำตาล สีของน้ำยาเคลือบมีสีน้ำตาลอ่อน จนถึงน้ำตาลเข้ม ใช้เคลือบภาชนะหลายชนิด เช่น ครก คณิตี ตะเกียง ไหขนาดเล็ก - ใหญ่ โอง ตุ๊กตาขนาดเล็ก ผลิตที่เตาป่ายางและเตาเกาะน้อย

2.2.3 ชนิดตกแต่งลวดลายด้วยการขูดลงไปบนเนื้อดิน แล้วเคลือบสองสี ส่วนใหญ่เป็นลายพันธุ์ไม้เลื้อย แล้วนำไปชุบน้ำละลายดินชั้นหนึ่ง ก่อนที่จะชุบน้ำเคลือบ สีอ่อนเป็นพื้น เช่น สีครีมขาว เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีภาชนะเขียนลายใต้เคลือบ คือ การเขียนลายก่อนชุบเคลือบ แล้วนำไปเผา ลวดลายที่เขียนจะมีสีน้ำเงินเข้ม ดำ น้ำตาล สังคโลกชนิดนี้จะงดงามมาก และมีราคาแพง

เครื่องสังคโลก เตาสังคโลก

ลวดลายที่ปรากฏในถ้วยชามสังคโลก

เครื่องสังคโลกในสมัยสุโขทัย มีลวดลายเฉพาะตัว โดยเฉพาะลวดลายที่พบมากในถ้วย จาน ชาม ตามคำอธิบายของคุณบุญชู-น้ำค้าง ทิมเอม กล่าวว่าลวดลายที่พบมาก ได้แก่ กงจักร ปลา ดอกไม้ โดยเฉพาะลายปลา เป็นแบบเฉพาะของชาวสุโขทัย ไม่ได้มีแต่เพียงแบบปลาอย่างเดียว มีลายสัตว์น้ำทุกชนิด เช่น หอย กุ้ง ปู ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองสุโขทัยดังคำที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

เครื่องปั้นดินเผาสุโขทัย เป็นศิลปะที่เต็มไปด้วยความยิ่งใหญ่ เป็นความงามที่ขึ้นอยู่กับความวิจิตรบรรจง สีที่เด่นและถือว่ามี ความงดงามมากของเครื่องเคลือบสุโขทัยก็คือ สีเขียวไข่กาหรือที่เรียกว่าเซลาดอน ลวดลายจะเขียนด้วยสีดำหรือสีที่มีน้ำหนักร้อนข้างแก่สีเดียวกับภาชนะ คุณสมบัติเช่นนี้ย่อมมีอยู่ในเครื่องปั้นดินเผาชั้นฝีมือโดยเฉพาะเท่านั้น

เครื่องปั้นดินเผาสุโขทัยสามารถแข่งขันกับงานเครื่องปั้นดินเผาของจีนในตลาดต่างประเทศได้อย่างดีในสมัยนั้น ประเทศญี่ปุ่นสะสมเครื่องปั้นดินเผาของไทยเราไว้มาก และถือว่าเป็นของชั้นสูงที่มีค่ายิ่ง แม้ในปัจจุบันก็ยังเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก หลักฐานที่ชี้ชัดว่าสุโขทัยผลิตเครื่องปั้นดินเผาไปจำหน่ายต่างประเทศ จากการค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 2518 พบเรือสินค้าสมัยสุโขทัยบรรทุกเครื่องสังคโลกจมทะเลลึกที่อ่าวไทย พบเครื่องสังคโลกเป็นจำนวนมาก ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีของรัฐบาลเดนมาร์กและนักประดาน้ำไทยได้ลงไปสำรวจ มอบให้กรมศิลปากรเก็บรักษาไว้ 2,000 กว่าชิ้น ล้วนแต่มีสภาพสวยงามและสมบูรณ์

เครื่องสังคโลกหรือเครื่องปั้นดินเผาของสุโขทัย ปัจจุบันได้รับการฟื้นฟูส่งเสริมให้แพร่หลายและเจริญรุ่งเรือง โดยที่คนไทยควรจะอนุรักษ์ไว้ให้อนุชนได้ชื่นชม และประจักษ์

ชัดถึงความเฉลียวฉลาดของบรรพบุรุษที่สื่อให้เห็นถึงดินแดนแห่งอารยธรรมยิ่งใหญ่ ที่เราภาคภูมิใจ

1.6 ประเพณีกินสี่ถ้วย (ไข่กบ นกปล่อย มะลิลอย อ้ายต้อ)

ตามประวัติศาสตร์ มีหลักฐานการจารึกชื่อขนมไทยในแท่งศิลาจารึก ขนมหที่ปรากฏคือ ไข่กบ นกปล่อย มะลิลอย อ้ายต้อ ซึ่งไข่กบ หมายถึง เม็ดแมงลัก นกปล่อย หมายถึง ลอดช่อง มะลิลอย หมายถึง ข้าวตอก อ้ายต้อ หมายถึง ข้าวเหนียวดำ ทั้ง 4 ชนิด ใช้น้ำกระสายอย่างเดียวกันคือน้ำกะทิและน้ำตาลโตนด

(ที่มาภาพ : <https://www.wongnai.com/restaurants/237377Tm-แสนหจันท์/photos/1e5018af6fae4c968601b75dcf138908>)

มีธรรมเนียมที่จะทำขนม 4 อย่างเลี้ยงในงานแต่งงาน เรียกว่า ขนมสี่ถ้วย มีชื่อเป็นปริศนาว่า “ไข่กบ นกปล่อย มะลิลอย อ้ายต้อ” ซึ่ง ไข่กบ ก็คือ ขนมเม็ดแมงลัก ที่มีรูปร่างเหมือนไข่กบ นกปล่อย คือ ลอดช่องไทย ซึ่งเวลากดลงจากพิมพ์จะเหมือนปล่อย นอกจากกรง มะลิลอย คือ ข้าวตอกรูปร่างขาว ๆ เหมือนดอกมะลิ อ้ายต้อ คือ ข้าวเหนียวดำนี้ สุกกินแล้วอิมต้อหนักท้อง ขนมพวกนี้ราดน้ำกะทิค้ยวกับน้ำตาลโตนด

พิธีกรรมการสร้างครอบครัวใหม่หรือพิธีมงคลสมรสของชาวอาณาจักรสุโขทัยแต่อดีตมีความละเอียดปราณีต ดังนี้

1. ก่อนจัดพิธีมงคลสมรส เจ้าภาพจะต้องขึ้นไปบนเรือนของญาติผู้ใหญ่ แล้วนั่งพับเพียบให้เรียบร้อย บอกวัตถุประสงค์ของการมาในครั้งนี้ว่า “ขอเรียนเชิญไปนั่งการมงคลด้วยกัน” ญาติผู้ใหญ่และสัมพันธชนก็จะทราบได้ทันทีว่า เจ้าภาพเชิญไปร่วมงานมงคลสมรส พร้อมทั้งถามวันเดือนปีที่จัดพิธี ถ้าเป็นการจัดงานที่เรือนหอของฝ่ายเจ้าบ่าว เรียกตามภาษาบาลีว่า อวามงคล ถ้าเป็นการจัดงานที่เรือนหอของฝ่ายเจ้าสาว เรียกตามภาษาบาลีว่า วิวามงคล

2. เมื่อญาติผู้ใหญ่และสัมพันธชน จะบอกลูกหลานและเครือญาติมิตรสหายว่าจะไปไหน หรือมีคนถามว่าจะไปไหน จะมีคำตอบว่า “ไปกินสี่ถ้วย” หมายถึง ได้รับเชิญไปร่วมงานมงคลสมรส เมื่อตรวจดูในหนังสือดรรชนีค้นคำศิลาจารึกสุโขทัยแล้ว ไม่มีคำว่า กินสี่ถ้วย แต่มีได้หมายความว่า ไม่มีพิธีกรรมการมงคลสมรสแบบนี้ในสมัยสุโขทัย เพราะคำว่า กินสี่ถ้วยเป็น

ตัวชี้วัดหนึ่งของคนพูดภาษาไทยสยามสำเนียงสุโขทัย ในชุมชนที่อยู่นอกเหนือพื้นที่จังหวัดสุโขทัย เช่น ตำบลสะเตียง อำเภอเมือง เพชรบูรณ์ ชุมชนรอบ ๆ วัดพระมหาธาตุเมืองฝาง สวางคบุรี ตำบลผาจาก อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิษฐ์ ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิษฐ์ ซึ่งชุมชนตัวอย่างนี้พูดภาษาไทยสยามสำเนียงสุโขทัย และมีพิธีกรรมมงคลสมรสที่เรียกว่า “กินสีกัวย” ต่างไปจากพิธีมงคลสมรสของชาวล้านนา ชาวล้านช้าง หรือชาวจีน และชาวอินเดีย

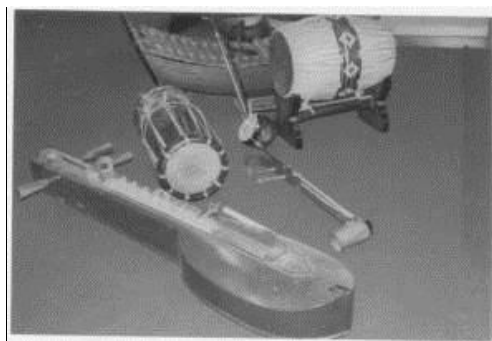
1.7 ดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านสมัยสุโขทัย

มีคำที่พบในจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 18 – 19 กล่าวว่ “ด้วยเสียงพาดเสียงพิณ เสียงเลื่อนเสียงขับ”

ในกลุ่มคำคู่แรก คือ “เสียงพาดเสียงพิณ” แยกออกได้เป็น 2 คำ คือ เสียงพาดหรือเสียงพาทย์ เป็นเสียงเครื่องดนตรีประกอบเครื่องตี และเสียงพิณ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด กลุ่มคำคู่หลัง คือ “เสียงเลื่อนเสียงขับ” แยกได้ออกเป็น 2 คำ เช่นเดียวกัน หมายถึง การร้องเพลง 2 ประเภท กล่าวคือ เสียงเลื่อน หมายถึง การเล่นเพลงตอบโต้โดยใช้ไหวพริบปฏิภาณ และความรู้รอบตัว สร้างบทเพลงแบบกลอนสด ร้องตอบโต้กัน มีลูกคู่ในฝ่ายของคนร้องประกอบ ไม่ต้องการเครื่องดนตรีนอกจากการให้จังหวะโดยการปรบมือ ส่วน เสียงขับ หมายถึง การร้องเพลงร่วมกับดนตรีที่เรียกกันทั่วไปในปัจจุบันว่า ร้องส่ง

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้ให้ความหมายว่า เลื่อน หมายถึง ร้องเอื้อน หรือ ขับ หมายถึง ร้องเป็นเนื้อ

เครื่องดนตรีไทยในสมัยสุโขทัย ได้แก่ วงแตรสังข์ ที่ใช้บรรเลงในพระราชพิธีต่าง ๆ ประกอบด้วย แตรวง ปี่ไฉนแก้ว กลองชนะ บัณเฑาะว์ และมโหระทึก วงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบด้วย ปี่ใน ฆ้องวง ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง นอกจากนี้ ยังมีเครื่องดนตรี เช่น พิณ และซอสามสาย อยู่ในสมัยนั้นอีกด้วย

(ที่มาภาพ : <https://thaimusicyoume.wordpress.com>)

ม้งคละเกรี

สันนิษฐานว่า ม้งคละเกรี คงเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรสุโขทัย สมัยพญาลิไท (ประมาณ 600 ปีที่ผ่านมา) โดยมาพร้อมกับชาวศรีลังกา ม้งคละเกรี เป็นวงดนตรีที่ชาวศรีลังกาใช้ประกอบบำเรอ พระบรมสารีริกธาตุเขียวแก้วของพระพุทธองค์ อันเป็นปูชนียวัตถุสำคัญที่สุดของศรีลังกา

ดนตรีพื้นบ้านม้งคละ เป็นการละเล่นพื้นบ้าน มาตั้งแต่ยุคสุโขทัยเป็นราชธานี เป็นดนตรีที่สืบทอดทางพระพุทธศาสนาจากศรีลังกา เข้าสู่นครศรีธรรมราชและสุโขทัย การละเล่นม้งคละมีหลักฐานในศิลาจารึก หลักที่ 1 ว่า “เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบ็ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้... ไปสู่ตัญติกฐินถึงอรัญญิกพูน... เท้าห้อยลานดบังคंकกลง ด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื่อน เสียงขับ...”

คำว่า “คंकกลง” (อ่านว่า ค่าบง ค่ากลง) เป็นคำโบราณที่มีใช้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย แปลว่า เป็นการประโคม หรือตีกลองที่ชิงด้วยหนัง

(ที่มาภาพ : <https://sites.google.com/site/watkungtaphao/kitchakam/mungkala/sawangkabury>)

คำว่า “ม้งคละ” แปลว่า มงคล หรือสิ่งที่เจริญก้าวหน้า

กลองม้งคละจึงเป็นดนตรีที่เป็นมงคล เครื่องดนตรีม้งคละประกอบด้วย กลองสองหน้า จำนวน 2 ใบ กลองม้งคละ (จ๊กโก๊ต) 1 ใบ ช้องโหม่ง จำนวน 3 ใบ ปี่ชวา 1 เล้า ฉาบเล็ก 1 คู่ ฉาบใหญ่ 1 คู่ และอาจจะมีการับไม้ อีก 1 คู่ ก็ได้

ปัจจุบัน ม้งคละ มักใช้แห่ในงานมงคล เช่น งานบวช ทอดกฐิน เป็นต้น “วงกลองม้งคละ”

ถ้าใช้ในงานศพ เช่น ประโคมศพ แห่อัฐิธาตุ จะใช้เฉพาะปี่ กลองสองหน้า และฆ้อง เรียกว่า “วงปี่กลอง” เป็นต้น

1.8 สถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมสมัยสุโขทัย

สุโขทัยเป็นรัฐ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 18 โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดพระพายหลวง ต่อมาในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้มีการย้ายเมืองมาตั้งอยู่บริเวณที่เป็นเมืองโบราณสุโขทัยที่รู้จักกันในปัจจุบัน โดยมีศูนย์กลางคือวัดมหาธาตุ

จากหลักฐานด้านจารึกให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ว่าเมืองสำคัญในแคว้นสุโขทัย มีทั้งหมด 5 เมือง คือ เมืองศรีสัชชนาลัย เมืองสร ลวง สองแควหรือพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองชากังราว (กำแพงเพชร) และเมืองพิชัย โดยมีเมืองสุโขทัยเป็นเมืองของผู้นำที่จะเข้ามาปกครองดินแดนเหล่านี้

ศิลปะสุโขทัยเริ่มตั้งแต่เมื่อแคว้นสุโขทัยรับพระพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกา ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงเมื่อพุทธศตวรรษที่ 19 ศิลปะสุโขทัยจัดได้ว่าเป็นศิลปะไทยที่งดงามที่สุด และมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง โดยเฉพาะพระพุทธรูปสุโขทัยซึ่งมีลักษณะเด่นคือ พระรัศมีเป็นเปลวเพลิง ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์อมยิ้มเล็กน้อย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ครองจีวรยาวลงมาจรดพระนาภี ปลายจีวรเป็นลายเชี้ยวตะขาบ นอกจากนี้ในสมัยสุโขทัยยังนิยมทำพระพุทธรูปตามอิริยาบถทั้งสิ้นคือ ยืน เดิน นั่ง และนอน ศิลปะสุโขทัยไม่เพียงแต่ทำกันในแคว้นสุโขทัยเท่านั้นแต่ได้ส่งอิทธิพลให้แก่ศิลปะอยุธยา แม้ว่าจะถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาแล้วก็ตาม

สุโขทัยนอกจากจะมีพระพุทธรูปที่มีลักษณะเฉพาะของตัวเองแล้ว ยังมีสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัวเองอีกด้วยคือ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือเจดีย์ทรงดอกบัวตูม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์พบโดยทั่วไปในเมืองสำคัญสมัยสุโขทัย เช่น ที่จังหวัดสุโขทัย พิษณุโลก ตาก เพชรบูรณ์ นอกจากนี้ยังพบที่วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งขึ้นไปพร้อมกับพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่พระมหาธรรมราชาลิไทส่งพระสุมนเถระขึ้นไปเผยแผ่ศาสนา

1) เจดีย์สมัยสุโขทัย

เจดีย์สมัยสุโขทัย ได้รับอิทธิพลแบบอย่างมาจากแหล่งต่าง ๆ กัน เช่น อินเดีย ลังกา ขอม มอญ และช่างจากสกุลช่างทางใต้ คือเมืองนครศรีธรรมราช และไชยา ช่างสุโขทัยได้พยายามดัดแปลงรูปแบบ ให้มีลักษณะแบบอย่างผสมกลมกลืนเป็นของตนเอง คือถือหลักรู้จักรับและปรับปรุง จึงเป็นผลให้ศิลปกรรมสุโขทัยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นที่รู้จักของชาวโลกทั่วไป ซึ่งบ่งบอกถึงศรัทธาอันแรงกล้าที่มีต่อพระพุทธศาสนา และแนวความคิดสร้างสรรค์ในทางสถาปัตยกรรมที่ไม่ซ้ำแบบกับของชนชาติใด

เจดีย์สุโขทัย จำแนกได้ตามลักษณะของรูปทรงดังนี้ มะลิ โคนสั้นเตี้ยๆ ได้จำแนกไว้ ดังนี้

1. เจดีย์ทรงดอกบัวตูม
2. เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา

3. เจดีย์ผสมแบบลังกาและศรีวิชัย
4. เจดีย์แบบลังกาผสมปราสาท
5. เจดีย์ทรงมณฑปภายในตั้งพระพุทธรูปองค์เดียว และพระพุทธรูป 4 อริยาบท
6. เจดีย์แบบเบ็ดเตล็ด

ในบรรดาเจดีย์ทั้งหมดเจดีย์ทรงดอกบัวตูมเป็นเจดีย์ที่มีปรากฏในสมัยสุโขทัยเป็นจำนวนมาก เป็นเจดีย์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสุโขทัย

เจดีย์ทรงดอกบัวตูม

เจดีย์ทรงดอกบัวตูมมีรูปทรงเด่นสง่างามฐานชั้นล่างสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อน ลดหลั่นกัน 3 หรือ 4 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานแฉกฟ้าซ้อนกันค่อนข้างสูง รองรับเรือนธาตุ โดยเฉพาะพระเจดีย์ประธานวัดมหาธาตุ สุโขทัย มีฐานสูงใหญ่ การจัดแผนผังพิเศษผิดกับเจดีย์องค์อื่น ๆ และวัดเจดีย์เจ็ดแถว เมืองศรีสัชชนาลัย ส่วนยอดของดอกบัวตูม บางแห่งยังมีร่องรอยของกลีบบัวชั้น 8 กลีบ เหลืออยู่ เช่น เจดีย์วัดตระพังเงิน เจดีย์วัดช้างล้อม และเจดีย์รายที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชชนาลัย ลวดลายประดับตรงส่วนฐานของดอกบัวทั้ง 4 ทิศ ของพระเจดีย์ บางองค์ลายหน้าราหู หรือหน้ากาล หรือเกียรติมุขปรากฏอยู่

(ที่มาภาพ : <https://www.bloggang.com/mainblog.php?id=chubbylawyer&month=29-06-2016&group=44&eblog=6>)

ทำเป็นซุ้มเล็ก ๆ ประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ทิศ เช่น เจดีย์รายวัดมหาธาตุ สุโขทัย ส่วนทางดอกบัวตูมองค์ประธานในวัดเจดีย์เจ็ดแถว นั้น ตรงมุขของดอกบัวตูมมีกลีบบัวมุมละ 3 กลีบ เรียงอยู่ระหว่างหน้าราหูที่กลีบบัวมีรูปครุฑชั้นปูนประดับอยู่ทุกกลีบและยังอยู่ในสภาพชัดเจนดี แสดงให้เห็นว่ารูปครุฑพาหนะของพระนารายณ์ซึ่งเคยพบเห็นประดับเป็นครุฑแบกอยู่ตามมุมพระปราสาทสุโขทัยนั้น ได้นำมาใช้ประดับยอดเจดีย์ทรงดอกบัวตูมมุมละ 3 ตัว รวม 12 ตัว

นักโบราณคดี และนักประวัติศาสตร์ยกย่องว่า เจดีย์ทรงดอกบัวตูมเป็นสถาปัตยกรรมแบบสุโขทัยแท้ (Pure Sukhothai Style) ที่ศิลปินสุโขทัยคิดแบบอย่างของตนขึ้น เจดีย์แบบนี้นิยมสร้างไว้ตามเมืองต่าง ๆ ในสุโขทัยเท่านั้น ไม่มีการสร้างต่อในสมัยกรุงศรีอยุธยา แสดงว่าศิลปะแบบนี้ได้สิ้นสุดลงพร้อมกับการสิ้นอำนาจของอาณาจักรสุโขทัย

2) พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย

พระพุทธรูปสุโขทัยอาจแบ่งได้เป็น 4 หมวด ด้วยกันคือ

1. หมวดใหญ่
2. หมวดกำแพงเพชร
3. หมวดพระพุทธรูปชินราช
4. หมวดเบ็ดเตล็ดหรือหมวดวัดตะกวน

1. พระพุทธรูปหมวดใหญ่

(ที่มาภาพ : <https://sites.google.com/site/wadsakhayniprathesthiy/home/wad-timitr-withya-ram-rrwihar>)

พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่มีอยู่ทั่วไป เป็นลักษณะศิลปะสุโขทัยโดยเฉพาะ มีลักษณะคือ พระรัศมีเป็นเปลว ขมวดพระเกศาเล็ก พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระนาสิกงุ้ม (ตามแบบลักษณะมหาบุรุษจากอินเดีย) พระโอษฐ์อมยิ้มเล็กน้อย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรยาวลงมาถึงพระนาภี ปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ นิยมสร้างแบบ ปางมารวิชัย ประทับขัดสมาธิราบ ฐานเป็นหน้ากระดานเกลี้ยง

2. พระพุทธรูปหมวดกำแพงเพชร

(ที่มาภาพ : <http://gotoknow.org/blog/vatin-history/334463>)

มีลักษณะพระพักตร์ตอนบนกว้าง พระหนุเสี้ยว อยู่เป็นจำนวนมาก แต่ค้นพบน้อย รูปตัวอย่างเป็นเศียรพระพุทธรูปในพิพิธภัณฑสถานพระนคร กรุงเทพมหานคร

3. พระพุทธรูปหมวดพระพุทธชินราช

(ที่มาภาพ : <http://gotoknow.org/blog/vatin-history/334463>)

พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระองค์ค่อนข้างอวบอ้วน นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่มีปลายเสมอกัน มีลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการอยู่มาก หมวดนี้เชื่อกันว่าคงเริ่มสร้างครั้งแผ่นดินพระเจ้าลิไท ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 หรือหลังจากนั้น

4. พระพุทธรูปหมวดเบ็ตเตล็ด หรือหมวดวัดตะกวน

(ที่มาภาพ : <http://gotoknow.org/blog/vatin-history/334463>)

หมวดเบ็ตเตล็ด หรือหมวดวัดตะกวน เป็นหมวดพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่มีศิลปะแบบล้านนาและลัทธิเข้ามาปะปนอยู่มาก บางองค์มีลักษณะชายสังฆาฏิหรือจีวรสั้นพระนลาฏแคบ แต่พระองค์และฐานมักเป็นแบบสุโขทัย ที่เรียกว่าแบบวัดตะกวนนั้น เพราะได้พบพระพุทธรูปแบบสุโขทัยและแบบแปลก ๆ เหล่านี้ที่วัดตะกวนในเมืองสุโขทัยเป็นครั้งแรก พระพุทธรูปแบบนี้บางองค์อาจเป็นพระพุทธรูปรุ่นแรกของศิลปะแบบสุโขทัยก็เป็นได้

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 1 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

เรื่องที่ 2 แนวทางในการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

คำว่า “สืบสาน” มีทั้งสืบและสาน คำว่า สืบ ในความหมายหนึ่งหมายถึงสืบสาว คือ ย้อนลงไปในความ เป็นมาเพื่อหาเหตุปัจจัยในอดีต และการย้อนลงไปหาที่เรียกว่าสืบสาว นั้น มี 2 ด้าน ด้านหนึ่ง คือ สืบสาวในเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อหาความเป็นมาในอดีตว่าวัฒนธรรมนี้เกิดสืบเนื่องมาจากอะไร ต้นตออยู่ที่ไหน สืบต่อกันมาอย่างไร ทุกอย่างที่มีอยู่มีความเป็นมาที่สืบสาวไปในอดีตได้ ถ้าชนชาติใดมีปัญหา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรากฐานที่มาในประวัติศาสตร์แห่งวัฒนธรรมของตน ชาตินั้นก็มีทางที่จะทำให้วัฒนธรรมของตนเจริญงอกงามได้ แต่ในบางสังคม คนมีความมืดมัวไม่รู้จักสืบสาว หาความเป็นมาแห่งวัฒนธรรมของตนในอดีต ก็จะทำให้วัฒนธรรมมืดมัวไปด้วย

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญ งอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมชาวเขา เป็นต้น

ความมุ่งหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

1. เพื่อปลูกฝังมรดกทางวัฒนธรรม
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ มรดกทางวัฒนธรรม
3. เพื่อเป็นการส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม
4. เพื่อเป็นการฝึกให้สามารถนำไปปฏิบัติได้

แนวทางการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม

1. ค้นคว้า วิจัย ศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูล
2. การอนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึก และสร้างจิตสำนึกที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์
3. การฟื้นฟูโดยเลือกสรรมรดกทางวัฒนธรรมที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต
4. การพัฒนาโดยริเริ่ม สร้างสรรค์ และปรับปรุงมรดกทางวัฒนธรรมในยุคสมัยให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
5. การถ่ายทอดโดยนำมรดกทางวัฒนธรรมมาเลือกสรร กลั่นกรอง ด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบ และรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมรับรู้
6. การส่งเสริมกิจกรรมโดยการส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม

7. การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนโดยการส่งเสริม สนับสนุน ให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนมรดกทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 2 แนวทางในการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย
(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 2 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย

สาระสำคัญ

การบริหารจัดการน้ำในสมัยสุโขทัย เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การบริหารจัดการน้ำ และการอยู่กับสายน้ำสมัยโบราณ ที่มีความสำคัญในเรื่อง การเลือกที่ตั้งในการสร้างบ้านแปงเมือง การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การใช้ทรัพยากรน้ำจากธรรมชาติ การท่อน้ำมาใช้ในเมือง วิธีการควบคุมน้ำด้วยระบบชลประทาน ประโยชน์ของการชลประทาน แหล่งน้ำที่บริเวณรอบเมืองสุโขทัย เช่น การชลประทานในเขตชุมชนวัดพระพายหลวง และการชลประทานในเขตเมืองสุโขทัย

ตัวชี้วัด

1. อธิบายวิธีบริหารจัดการน้ำสมัยสุโขทัย
2. ยกตัวอย่างการประยุกต์ใช้การอยู่กับน้ำในสมัยโบราณกับชีวิตประจำวัน

ขอบข่ายเนื้อหา

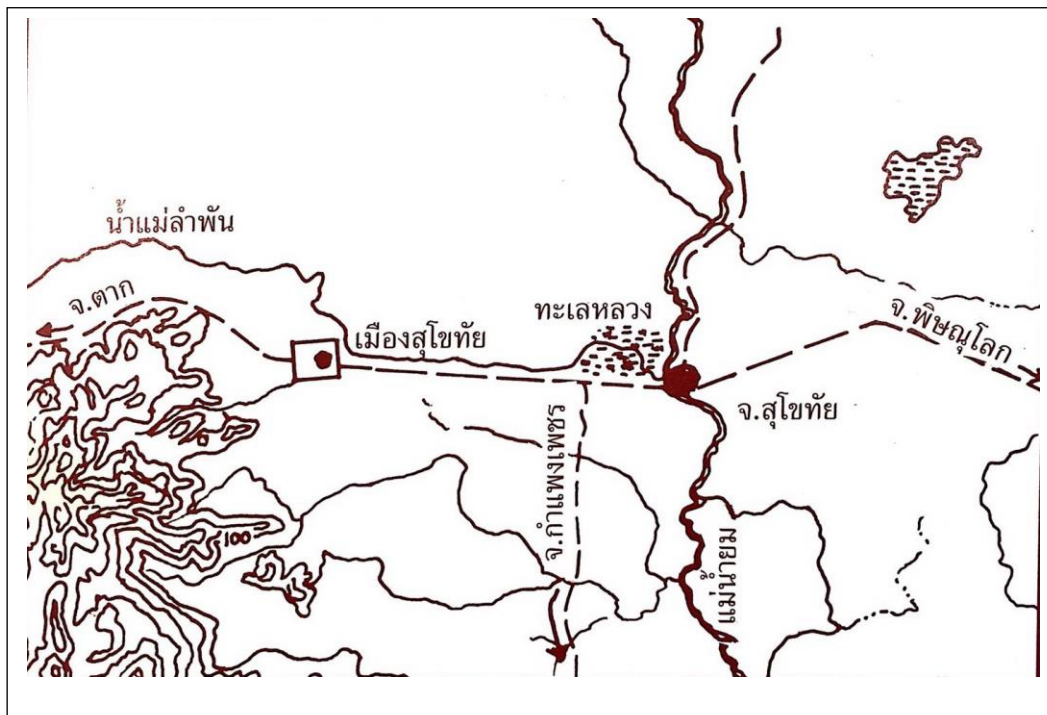
1. ความเป็นมาของประวัติศาสตร์การบริหารจัดการน้ำ
2. การอยู่กับน้ำสมัยโบราณ

เวลาที่ใช้ในการศึกษา 10 ชั่วโมง

สื่อการเรียนรู้

1. ชุดวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย รหัสรายวิชา สค12024
2. สมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา

เรื่องที่ 1 ความเป็นมาของประวัติศาสตร์การบริหารจัดการน้ำ

สมัยสุโขทัย ตั้งเมืองในเขตพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน ปรากฏแนวคูน้ำคันดินล้อมรอบเป็นกำแพงเมืองทั้ง 4 ด้าน ขนาดกำแพงเมืองด้านทิศเหนือและทิศใต้ ยาวประมาณ 1,800 เมตร ส่วนด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก กว้างประมาณ 1,600 เมตร พื้นที่ประมาณ 1,810 ไร่ เมืองสุโขทัยตั้งอยู่ที่ลาดเชิงเขา มีเขาประตักษ์อยู่ทางทิศใต้และทิศตะวันตก ทำหน้าที่เป็นหลังคารับน้ำก่อนจะไหลลงสู่ที่ลาดลงมาทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนขอบเขตของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านทิศเหนือบริเวณนี้จะปรากฏภูเขาเล็ก ๆ โผล่ขึ้นมา ไม่สูงมากนัก เป็นพื้นที่ราบกว้างสม่ำเสมอไปตลอด จนถึงด้านทิศใต้ของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่อยู่ทางภาคกลางของประเทศไทย ด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสุโขทัย และต่อเนื่องไปสู่พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำยมที่อยู่ห่างออกไปราว 12 กิโลเมตร ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของเมือง เป็นที่ลุ่มต่ำกว่าเมืองได้ใช้เป็นที่ทำไร่ ทำสวน และทำนา จึงมีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่นมากกว่าด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ เป็นพื้นที่ลาดเชิงเขา มีคลองแม่ลำพันซึ่งเกิดจากภูเขาในเขตเมืองลำปางไหลมารวมกับลำน้ำยมที่ท่าธานี ผ่านแนวกำแพงเมืองตะวันออก

แม้ว่าลำน้ำยมจะเป็นลำน้ำที่มีความสำคัญต่อเมืองสุโขทัยและเมืองอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง น่าจะเลือกเป็นที่ตั้งของเมือง แต่ผู้ที่สร้างชุมชนสมัยสุโขทัยก็ไม่ได้เลือกเช่นนั้น เพราะเหตุผลว่า พื้นที่ลาดของภูเขาที่มีความสูงพอดีกับขอบอ่างที่เป็นที่ลุ่มแบบรูปพัดเชิงเขา ได้ช่วยภูมิที่เหมาะสมกว่าการที่จะไปตั้งเมืองอยู่ในอ่างที่เป็นที่ลุ่มต่ำทำให้น้ำท่วมถึงตลอดเวลา จนเป็นทะเลหลวง

ในการเลือกที่ตั้งเมืองที่ห่างไกลจากลำน้ำเช่นนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการใช้เส้นทางคมนาคมจากเมืองไปสู่เส้นทางสัญจรใหญ่ เพราะทางด้านตะวันออกของชุมชนมีลำน้ำลำพันไหลเลียบบตามไหล่ตะพักของเขาประทะเข้าไปลงสู่ลำน้ำยม ที่สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมได้ดี และยังมีสายน้ำอื่นที่ไหลลงมากจากเทือกเขาต่างๆ ทางด้านทิศตะวันตก ผ่านที่ราบซึ่งใช้เป็นที่การเกษตรไปสู่ลำน้ำยม ทั้งยังสามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรและขนส่งไปสู่ลำน้ำใหญ่ได้เช่นกัน

จากการเลือกที่ตั้งของเมืองสุโขทัยบนชั้นเชิงลาดของภูเขาที่มีฐานตัวเมืองเป็นดินภูเขาที่มีความแข็งและร่วนมาก ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้เพาะปลูกได้ เป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้แหล่งน้ำใต้ดินภายในบริเวณเมืองต่ำกว่า 5 เมตรจากผิวดิน นอกจากจะได้รับพัฒนาการนำน้ำมาใช้ด้วยวิธีอื่น ได้แก่ การสร้างสรีดภงส์ (สรีดภงส์ อ่านว่า สะ-หรีด-พง เป็นคำนามแปลว่า เชื้อน หรือ อ่างเก็บน้ำ ทำนบ) และฝายกั้นน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรม ส่วนพื้นที่สร้างเมืองหรือชุมชนเหมาะแก่การตั้งชุมชน เพราะเมืองสุโขทัยได้แยกเอาพื้นที่ทำนา ทำไร่ ออกไปอยู่ในส่วนอื่น จากที่ตั้งของเมืองซึ่งใช้เป็นศูนย์กลางของการปกครองและที่อยู่อาศัยตลอดจนการประกอบกิจกรรมทางด้านการศาสนาและค้าขาย

ในสมัยสุโขทัยมีการเลือกทำเลที่ตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย การเลือกภูมิประเทศจะอยู่ใกล้ลำน้ำ สะท้อนให้เห็นว่าคนสุโขทัยมีแนวคิดเป็นอย่างเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงภูมิรู้ในเรื่องระบบชลประทานแบบเหมืองฝายซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นการป้องกันน้ำท่วม กั้นเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร รวมทั้งเป็นแนวป้องกันภัยสงครามที่คุ้นเคยสืบทอดกันมานาน จึงเกิดเป็นภูมิปัญญาในการบริหารจัดการสร้างบ้านแปงเมืองสมัยโบราณ จะตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านชาวเมือง แต่ขึ้นอยู่กับว่าแหล่งน้ำนั้นเป็นแหล่งน้ำแบบใด

แหล่งน้ำนิ่ง เช่น หนอง บึง ทะเลสาบ สระน้ำ หรือ ตระพัง (ตระพัง หมายถึง แอ่ง บ่อ หนอง กระพัง ตระพัง หรือ สะพัง เรียกบ่อที่เกิดขึ้นเอง หรือสระน้ำที่ขุดลงไปในพื้นที่) บาราย คือ สระน้ำที่มีคันดินล้อมรอบ

แหล่งน้ำไหล หรือ อ่างเก็บน้ำที่สร้างขึ้น ประเภทลำน้ำหรือแม่น้ำ

สมัยโบราณการเลือกพื้นที่ตั้งเมืองอยู่ ณ บริเวณใดนั้น จะต้องพิจารณาจุดแข็งทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นหลัก ประกอบด้วย สภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ การเป็นชัยภูมิที่ดีในทางทหาร และที่สำคัญ บ้านเมืองต้องมีความปลอดภัยจากน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากและไม่ขาดแคลนน้ำใช้อุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง การเลือกหาพื้นที่ตั้งเมืองให้ตรงตามลักษณะดังกล่าว จะต้องอาศัยภูมิความรู้ทางภูมิศาสตร์และความเข้าใจที่ละเอียดทางด้านระบบสังคมสมัยโบราณ จะเชื่อมโยงเป็นระบบด้วยการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง คน กับ ธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติ เพราะการสร้างบ้านแปงเมืองถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งด้านอำนาจการเมือง การปกครอง การค้าขายแลกเปลี่ยน และการทำมาหากิน หากจะย้ายไปสร้างเมืองใหม่ที่ใดอีกก็เป็นไปด้วยเหตุภัยสงคราม หรือภัยธรรมชาติครั้งรุนแรงจนเมืองพังทลายเสียหายมากเท่านั้น

ส่วนการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่เมืองสุโขทัยโบราณนั้น มักจะพบอยู่บริเวณลำน้ำเล็ก ๆ และมีพื้นที่รับน้ำที่เป็น หนอง บึง และเลี้ยงชีพด้วยการเกษตรเป็นหลัก ดังนั้นจึงมี 2 ปัจจัย ในการเลือกตั้งถิ่นฐาน คือ

1. แหล่งน้ำ คือ ปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับการทำเกษตร โดยอาณาบริเวณสมัยสุโขทัยมีลำน้ำขนาดใหญ่ผ่านถึง 3 สาย คือ ลำน้ำปิง ลำน้ำยม ลำน้ำน่าน โดยลำน้ำทั้ง 3 สายนี้ไหลลงไปรวมกันที่เมืองนครสวรรค์ ช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ต่อการเกษตร แต่ในฤดูแล้งจะมีปัญหาเพราะน้ำน้อย ส่วนในหน้าน้ำหลากจะไหลล้นตลิ่งในปริมาณสูง ทำให้สองฟากของแม่น้ำที่เหมาะสมแก่การเกษตรกรรมไม่สามารถเพาะปลูกได้

2. สภาพพื้นที่ดิน คือ ปัจจัยสำคัญรองลงมาจากสภาพพื้นที่น้ำ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณบนพื้นที่รับน้ำ เช่น ลำน้ำเล็ก ๆ หรือ หนอง บึง ธรรมชาติตามฤดูกาลก่อให้เกิดพื้นที่ 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ที่อยู่ระหว่างเขาลงมาตามที่ราบลุ่มแม่น้ำ พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำใกล้เคียงกัน และพื้นที่ราบลุ่มน้ำ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรมากที่สุด พื้นที่นี้ครอบคลุมบริเวณเมืองพิษณุโลก

สมัยสุโขทัยบ้านเมืองมีความร่มเย็น อุดมสมบูรณ์ด้วยมีพื้นที่ในการทำเกษตรและมีผลผลิตเพียงพอในการเลี้ยงประชาชนที่มีจำนวนไม่มากนัก มีระบบชลประทานแบบเหมือง ฝาย คันดิน ทำนบ เขื่อน นำน้ำเข้าพื้นที่การเกษตร เพื่อใช้อุปโภคบริโภค สำหรับชาวบ้านชาวเมือง คือ

1. **สรีดวงส์ 1** (ทำนบพระร่วง1) (สรีดวงส์ อ่านว่า สะ-หรีด-พง เป็นค่านามแปลว่า เขื่อน หรือ อ่างเก็บน้ำ ทำนบ) สรียดวงส์ตั้งอยู่ห่างตัวเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

พบแนวคันดินเชื่อมต่อระหว่างเขากิวอ้ายมาและเขาพระบาทใหญ่ มีการขุดดินจากด้านใน เพื่อนำมาปรับถมเป็นคันดินกั้นน้ำ รับน้ำจากเทือกเขาประตักษ์ เขาค่าย เขาเจดีย์งาม ที่เป็นพื้นที่หลังคารับน้ำ ไหลลงมาเป็นลำธาร หรือ โขก ต่างๆ เช่น โขกพระร่วงลงพระขรรค์ โขกเรือตามอณู โขกอ้ายกาย โขกน้ำดิบชะนาง โขกชมพู โขกพม่าฝนหอก

2. สรีดภงส์ 2 (ทำนบกั้นน้ำโคกมน) ตั้งอยู่ที่บ้านมนต์คีรี ห่างจากกำแพงเมืองด้านทิศใต้ไปตามแนวคันดินกั้นน้ำ ประมาณ 7.6 กิโลเมตร จะไปบรรจบคันดินที่กั้นน้ำโคกมนที่กั้นเขานายา ตรงกลางทำนบเจาะขาดเป็นช่องระบาย กว้างประมาณ 3 - 4 เมตร เพื่อระบายน้ำเป็นแนวโค้งโดยกั้นทางทิศตะวันออกเขานายาและเขากุดยายชี คันดินหายไปตรงบริเวณเหมืองยายอึ้ง

3. เหมืองยายอึ้ง เป็นลำธารขนาดใหญ่ รับน้ำจากลำธารเล็ก ๆ 12 สาย ที่ไหลมาจากเทือกเขาโป่งสะเดา เขาคุยขุนนาและเขาอีลม น้ำจากเหมืองยายอึ้งจะไหลเลียบลำธารเขาอ้อมออกไปในที่ราบลุ่มผ่านหน้าผาเขาแดง ซึ่งจากเขาแดงจะมีลำธารอีกสาย คือ น้ำโคก หรือ บ่อน้ำผุด

4. ท่อปู่พระญาร่วง รับน้ำจากแม่น้ำปิง เข้ามาเลี้ยงทุ่งนา อำเภอพรานกระต่าย (จังหวัดกำแพงเพชร) และอำเภอคีรีมาศ อำเภอกงไกรลาศ (จังหวัดสุโขทัย)

5. น้ำโคก ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่กล่าวว่า “เบื้องหัวนอน มีป่าม่วง ป่าขาม มีน้ำโคก มีพระขพุ่งผี น้ำโคกหรือบ่อน้ำผุด ตั้งอยู่ถัดลงมาทางทิศใต้ของเหมืองยายอึ้ง เป็นแหล่งน้ำที่ไหลมาจากใต้ดิน ทำให้เกิดลำธารไหลไปรวมกับเหมืองยายอึ้ง ก่อนไหลไปรวมกันที่สรีดภงส์ 2 (ทำนบกั้นน้ำโคกมน) เมื่อปริมาณน้ำมีมากเกินไป ทางหนึ่งจะระบายออกที่ปากท่อกลางทำนบอีกทางหนึ่งจะไหลออกไปตามเหมืองยายอึ้ง ไปบรรจบกับทำนบกั้นน้ำ เพื่อใช้ในการเกษตรกรรมตามชุมชนริมถนนพระร่วง

6. ทรากน้ำตกที่เกิดจากเทือกเขาประตักษ์ ที่สำคัญมี 2 แห่ง คือ

6.1 โขกเปิด (ธารน้ำ) เป็นแหล่งต้นน้ำที่มีน้ำซึมผ่านทรายขึ้นเปียกไปตามแนวลำธาร ทรายที่อยู่พื้นลำธารมีสีด้าอมน้ำตาลคล้ายซีเปียตอยู่ทั่วไป อาจเกี่ยวกับที่มาของชื่อแหล่งโดยชาวบ้านอาจเคยเรียกว่า โขกซีเปียต แล้วกร่อนเหลือเพียง โขกเปิด น้ำจากโขกเปิดนี้จะไหลไปสู่ทำนบกั้นน้ำ แล้วระบายไหลออกไปรวมกับคลองยาง

6.2 โขกซีเหล็ก (ธารน้ำ) ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของโขกเปิด น้ำจากโขกซีเหล็กจะไหลไปหาทำนบกั้นน้ำ และไหลไปรวมกับเหมืองยายอึ้งต่อไป

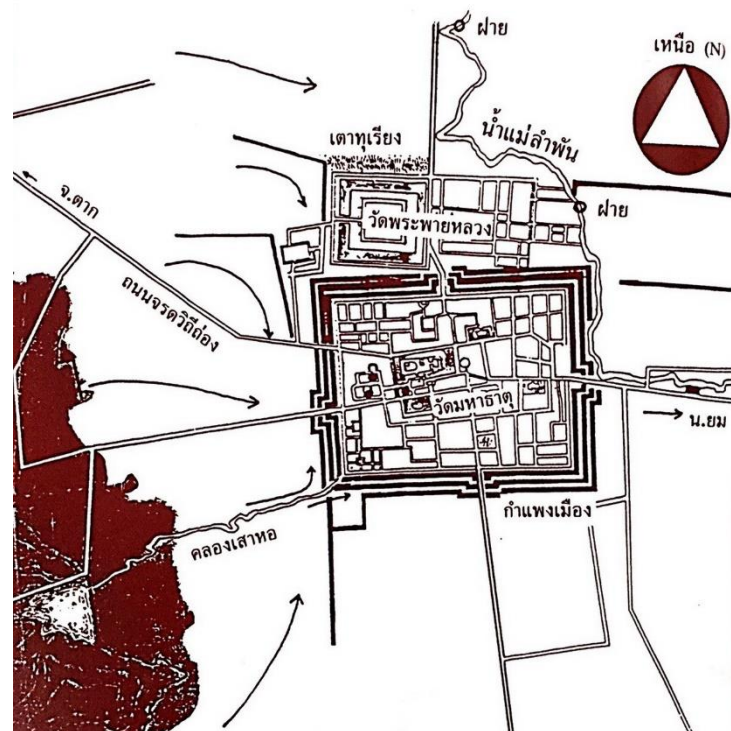
ในส่วนการท่อน้ำมาใช้ในและนอกเมืองเก่าสุโขทัย จะมีสระเก็บน้ำ ประมาณ 175 สระ มีทั้งแบบขุดลงไปใต้ดิน และกรุผนังด้วยอิฐหรือศิลาแลง บ่อที่ลึกที่สุดอยู่บริเวณด้านหลังอนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีคลองส่งน้ำจากบริเวณเมืองชั้นในทางทิศเหนือของวัดมหาธาตุ ส่งน้ำจากตระพังตระกวน (บ่อน้ำ) ข้ามมายังตระพังสอ (บ่อน้ำ) โดยคูเมืองและกำแพงเมืองสุโขทัยวางตัวเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคันดินเป็นกำแพง 3 ชั้น และคูน้ำ 3 ชั้น ทำหน้าที่เป็นแนวป้องกันข้าศึกและเป็นคันบังคับน้ำมาใช้ประโยชน์ โดยเป็นน้ำที่ไหลมาจากคลองเสาทางด้านทิศตะวันตกมายังบริเวณคูเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งคงมีท่อเชื่อมสู่คูเมืองชั้นใน

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 1 ความเป็นมาของประวัติศาสตร์การบริหารจัดการน้ำ

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 1 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

เรื่องที่ 2 การอยู่กับน้ำสมัยโบราณ

สภาพทางภูมิศาสตร์และแหล่งที่ตั้งของสมัยสุโขทัยเป็นพื้นที่ลาดเอียงเพราะเป็นพื้นที่เชิงเขาทำให้ไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ตามธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งสำหรับการเกษตร อุปโภคบริโภค ผู้คนในสมัยสุโขทัยจึงได้สร้างอ่างกักเก็บน้ำขึ้น โดยการสร้างทำนบเชื่อมระหว่างเขาเพื่อกักเก็บน้ำ เรียกตามจารึกว่า “สรีดถงส์” (เขื่อน หรือ ทำนบ) รวมทั้ง “ตระพัง” (การขุดบ่อหรือสระ) ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 “เบื้องหัวนอน เมืองสุโขทัย มีกุกุวิหารปู่ครูอยู่ มีสรีดถงส์ ป่ามะพร้าว ป่าลำง มีป่ามะม่วง ป่าขาม มีน้ำโคก มีพระขพุงผี เทพดาในเขอันนั้น” หมายถึง เมืองสุโขทัยทางทิศใต้ชั้นใต้มีการสร้างทำนบที่เรียกว่า “สรีดถงส์” เพื่อบังคับน้ำจากคลองเสาหอให้ไหลไปทางท่อดินเผาขนาดต่างๆ ผ่านเข้าไปในกำแพงเมือง ไหลลงไปในตระพังขนาดใหญ่กลางเมืองสุโขทัย

การสร้างชลประทานของเมืองสุโขทัย เป็นประโยชน์ทั้งทางด้านเกษตรกรรม และการคมนาคม เพราะชาวสุโขทัยใช้น้ำที่มาทางท่อของพระยาร่วงสำหรับการเกษตรจากเหมืองฝาย โดยไม่ต้องอาศัยน้ำฝนแต่เพียงอย่างเดียว รวมถึงประโยชน์ทางด้านอุปโภคและบริโภคภายในเมืองสุโขทัย เพราะชาวสุโขทัยจะขุด “ตระพัง” (การขุดบ่อหรือสระ) จำนวนมากไว้กักเก็บน้ำไว้ใช้ในการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญาทางด้านการบริหารจัดการน้ำทำให้เมืองสุโขทัยมีน้ำใช้ตลอดปี ฝนแผ่นดินมีความสมบูรณ์ มีผลผลิตที่สามารถเลี้ยงชาวเมืองได้

วิธีการควบคุมน้ำของเมืองสุโขทัย

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นลักษณะชลประทานขนาดใหญ่ที่ต้องใช้คนเป็นจำนวนมาก และต้องการการดูแลบำรุงรักษาอยู่เสมอ (ชลประทานมาจากคำว่า ชล แปลว่า น้ำ + ประทาน แปลว่า ให้ หมายถึงการจัดสรรน้ำในรูปแบบต่างๆ เพื่อประโยชน์หลายอย่างแก่ประชาชน) ให้มีน้ำไว้ใช้อย่างเพียงพอและสม่ำเสมอตลอดปี เช่น การสร้างเหมืองฝายสำหรับกักเก็บน้ำในฤดูฝนซึ่งเกินความต้องการ เป็นการบรรเทาปัญหาอุทกภัย และสามารถเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกเมื่อเข้าสู่ฤดูแล้ง เป็นต้น

การพัฒนาแหล่งน้ำในการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม มีวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

ในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูกหรือเรียกว่า การชลประทาน มีหลากหลายวิธีที่ได้รับการพัฒนาในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ ดังนี้

1. การทดน้ำ คือ การสร้างเขื่อนหรือฝายกั้นให้ระดับน้ำเหนือเขื่อนสูงขึ้นจนถึงระดับพื้นที่เพาะปลูก
2. การส่งน้ำ คือ การขุดคูคลอง หรือ การวางท่อส่งน้ำ เพื่อกระจายปริมาณน้ำให้ทั่วถึงพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตร
3. การเก็บกักรักษาน้ำ คือ การสร้างทำนบ การสร้างประตูกักน้ำ หรือแม้แต่การพรวนดิน คลุมดินเพื่อรักษาความชื้นในดินให้มากที่สุด
4. การระบายน้ำ คือ การขุดคูคลองเพื่อระบายน้ำออกจากพื้นที่เพาะปลูกเพื่อการเก็บเกี่ยวและขนย้ายผลผลิตออกจากพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตร
5. การป้องกันอุทกภัย คือ การระบายน้ำด้วยการสร้างคันกั้นน้ำและอาจมีท่อระบายน้ำประกอบ

ประโยชน์ของการชลประทาน

จากการพิจารณาถึงวิธีการต่างๆ ของการชลประทานแล้ว เห็นได้ว่า การชลประทานก่อให้เกิดประโยชน์มีมากมายหลายประการ ได้แก่

1. บรรเทาการเกิดอุทกภัย
2. กักเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปีทั้ง เพื่อการเพาะปลูกทางการเกษตรและการอุปโภคบริโภคของประชาชน
3. ทำให้เกิดการใช้น้ำอย่างประหยัด เกิดประโยชน์สูงสุด ให้มีปริมาณเพียงพออย่างสม่ำเสมอในฤดูเพาะปลูก และระบายน้ำทิ้งได้ทันการเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว

4. ใช้ทางน้ำเป็นเส้นทางคมนาคมได้ตลอดทั้งปี
5. ทำให้สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกได้มากขึ้น

แหล่งน้ำที่อยู่บริเวณรอบเมืองสุโขทัย แบ่งออก เป็น 2 บริเวณ คือ

1. การชลประทานในเขตชุมชนวัดพระพายหลวง

ชุมชนวัดพระพายหลวงมีรูปแบบการสร้างเมืองทรงเรขาคณิต แสดงให้เห็นว่าเป็นชุมชนที่ได้รับการจัดระเบียบอย่างดี เชื่อว่าอิทธิพลการสร้างเมืองแบบนี้ได้รับมาจากกลุ่มผู้นับถือศาสนาฮินดู ซึ่งมีความชำนาญในการจัดรูปผังเมืองและการชลประทานเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดทางศาสนา

ในขณะที่พื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่หลักทางเศรษฐกิจของชุมชน การสร้างฝายน้ำล้นและอ่างเก็บน้ำ ได้สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการป้องกันน้ำไม่ให้ไหลท่วมพื้นที่ชุมชน และกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรกรรม

จากการสำรวจได้พบร่องน้ำที่ไหลมาจากช่องโซกม่วงกล้วยและเขาสะพานหินทางทิศเหนือ เข้าสู่มุขทิศตะวันตกเฉียงเหนือและทิศตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชน และร่องน้ำที่ไหลผ่านช่องเขาสะพานหินกับเขาเจดีย์งามจะไหลเข้าสู่ชุมชนวัดพระพายหลวงเช่นกันจากระดับความสูงของแหล่งต้นน้ำที่มีความชันค่อนข้างมาก ทำให้น้ำที่ไหลลงมามีความรุนแรง จึงต้องมีการสร้างคันดินเพื่อชะลอความเร็วของน้ำในบริเวณทิศตะวันตกของวัดศรี

2. การชลประทานในเขตเมืองสุโขทัย

การสร้างเมืองใหม่ในบริเวณไม่ห่างไกลจากที่ตั้งชุมชนเดิม อาจเกิดจากการขยายตัวของชุมชน หรือที่ตั้งเมืองเก่าอาจเกิดจากปัญหาภาวะทางธรรมชาติที่อาจเกิดความไม่เหมาะสมในทางใดทางหนึ่ง อย่างไรก็ตาม สถาปนิกและวิศวกรของชุมชนเมืองสุโขทัยอาจใช้ประสบการณ์จากที่ตั้งเมืองเดิมคือชุมชนวัดพระพายหลวง สร้างเมืองสุโขทัยให้สมบูรณ์ แหล่งน้ำและเส้นทางน้ำต่างๆ ทำขึ้นอย่างมีระบบ เพื่อเก็บน้ำมาใช้ภายในเมืองได้อย่างกล้าหาญและชาญฉลาด โดยมีการชลประทานเพื่อการอุปโภคบริโภค การชลประทานเพื่อการเกษตร และการชลประทานแบบเหมืองฝายของเมืองสุโขทัย

กิจกรรมท้ายเรื่องที่ 2 การอยู่กับน้ำสมัยโบราณ

(ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายเรื่องที่ 2 ในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา)

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **จารึกสมัยสุโขทัย**. (พิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง 700 ปี ลายสือไทย พุทธศักราช 2526). กรุงเทพฯ, 2527.

กรมศิลปากร. **ประวัติศาสตร์ชาติไทย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2558.

ขนมประเพณี 4 ถ้วย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.wongnai.com/restaurants/237377Tm-เสน่ห์จันทร์/photos/1e5018af6fae4c968601b75dcf138908>. (วันที่ค้นข้อมูล : 27 มีนาคม 2561).

ไข่กบ นกปล่อย บัวลอย อ้ายตื้อ”. วารสารแม่บ้าน. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.maeban.co.th. (วันที่ค้นข้อมูล : 27 มีนาคม 2561).

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. **หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุโขทัย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

เครื่องดนตรีไทย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.wikipedia.org. (วันที่ค้นข้อมูล : 28 มีนาคม 2561).

โครงการศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาวิชา ศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **สารานุกรมสุโขทัยศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539.

จุฬารัตน์ ยะปะนัน. สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.senate.go.th. (วันที่ค้นข้อมูล : 27 มีนาคม 2561).

दनัย ไชโยธา. **53 พระมหากษัตริย์ไทย ๘ ทรงครองใจไทยทั้งชาติ**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2543.

ถวิล อรัญเวศ. **เสรีภาพในการนับถือศาสนา**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : thawin09.blogspot.com/2017/02/blog_post_21.html. (วันที่ค้นข้อมูล : 27 มีนาคม 2561).

ทองหยอด (นามแฝง). **บัญชีอาหารการกิน ตอน อาหารคาว-หวาน ที่นิยมใช้ในงานมงคล**

สมรส. หญิงไทย. ปีที่ 23 ฉบับที่ 553 : 154-155 : ปักษ์หลัง ตุลาคม 2541.

บังอร ปิยะพันธ์. **ประวัติศาสตร์ไทย การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับ**

ต่างประเทศก่อนสมัยสุโขทัย จนถึง พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2538.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. **สุโขทัยมรดกทางวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,

2538.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **สุโขทัยศึกษา : รวมบทความทางวิชาการโครงการ**

ศูนย์สุโขทัยศึกษา. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2548.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **สุโขทัยศึกษา : รวมบทความทางวิชาการ/โครงการ**

ศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มสธ. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัย-
ธรรมาธิราช, 2548.

รอรอง วงศ์โอบอ้อม. **ประวัติศาสตร์ไทย.** กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, 2560.

“รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560”. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134

ตอนที่ 40 ก, 6 เมษายน 2560.

วัดคู้งตะเภา. **ประวัติความเป็นมาของมังคละเมืองสว่างคบุรี**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

www.sites.google.com/site/watkungtaphao/kitchakam/mungkala/sawangkabury. (วันที่ค้นข้อมูล : 28 มีนาคม 2561).

วาทีน ศานต์สันติ. **ปฏิมากรรมสุโขทัยโดยสังเขป.** ศิลปกรรมไทย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

www.gotoknow.org. (วันที่ค้นข้อมูล : 27 มีนาคม 2561).

ศิลจารีกพ่อขุนรามคำแหง. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

www.baanjommyut.com/library_2/king_ramkhamhaeng_inscription.

(วันที่ค้นข้อมูล : 27 มีนาคม 2561).

สมชาย เตือนเพ็ญ. **ความเป็นมาของคำว่า กินสือถ้วย.** ม.ป.ม. ,ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.wikipedia.org. (วันที่ค้นข้อมูล :

29 มีนาคม 2561.

สำนักงานจังหวัดสุโขทัย. **ประวัตินครไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสุโขทัย.** พิษณุโลก :

โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2541.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย. มังคละเกรี ดนตรีของราษฎร, ภูมิทัศน์วัฒนธรรม
เมืองเก่าศรีสัชนาลัย. สุโขทัย : โรงพิมพ์วิทยา, 2549.

ห้องเรียนสื่อคำหาญ โครงการทดลอง : การจัดห้องเรียนรู้แบบผสมผสาน. กรุงเทพมหานคร .

[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.lukhamhan.ac.th/course/blog/4719.

(วันที่ค้นข้อมูล : 29 มีนาคม 2561.

เอนก สีหามาตย์ และปฐมภรณ์ เซาว์ปรีชา. ระบบชลประทานเมืองสุโขทัย. ม.ป.ม.

ม.ป.ท., 2534.

คณะผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา

นายภฤตชัย อรุณรัตน์

เลขาธิการ กศน.

นางสาววิเลขา ลีสุวรรณ

รองเลขาธิการ กศน.

นางรุ่งอรุณ ไสยโสภณ

ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบ

และการศึกษาตามอัธยาศัย

คณะทำงาน

นางกมลวรรณ มโนวงศ์

ข้าราชการบำนาญ

นายปวิตร พุทธิรานนท์

โรงเรียนฤทธิณรงค์รอน กทม.

นายจิรพงศ์ ผลนาค

ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

นางสารอรพร อินทรนัฏ

ผู้อำนวยการ กศน. อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี

นางมณฑนา กาศสนุก

ผู้อำนวยการ กศน. อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นางสาวอนงค์ ชูชัยมงคล

ศูนย์วงเดือนอาคมสุรทัณฑ์ จังหวัดอุทัยธานี

นางสาวพจนีย์ สวัสดิ์รัตน์

กศน.อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

นายโยธิน สมโนนนท์

กศน.อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

นางมยุรี ช้อนทอง

กศน.อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นางสาวหทัยรัตน์ ศิริแก้ว

กศน.อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นางสาววรรณพร ปัทมานนท์

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

นายศุภโชค ศรีรัตนศิลป์

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

นางเยาวรัตน์ ปิ่นมณีวงศ์

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

นางกมลทิพย์ ช่วยแก้ว

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

นางสุกัญญา กุลเลิศพิทยา

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

นางสาวทิพวรรณ วงค์เรือน

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

นางสาววิยะดา ทองดี

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

นางสาวนภาพร อมรเดชาวัฒน์

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

นางสาวชมพูนท สังข์พิชัย

กลุ่มพัฒนาการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

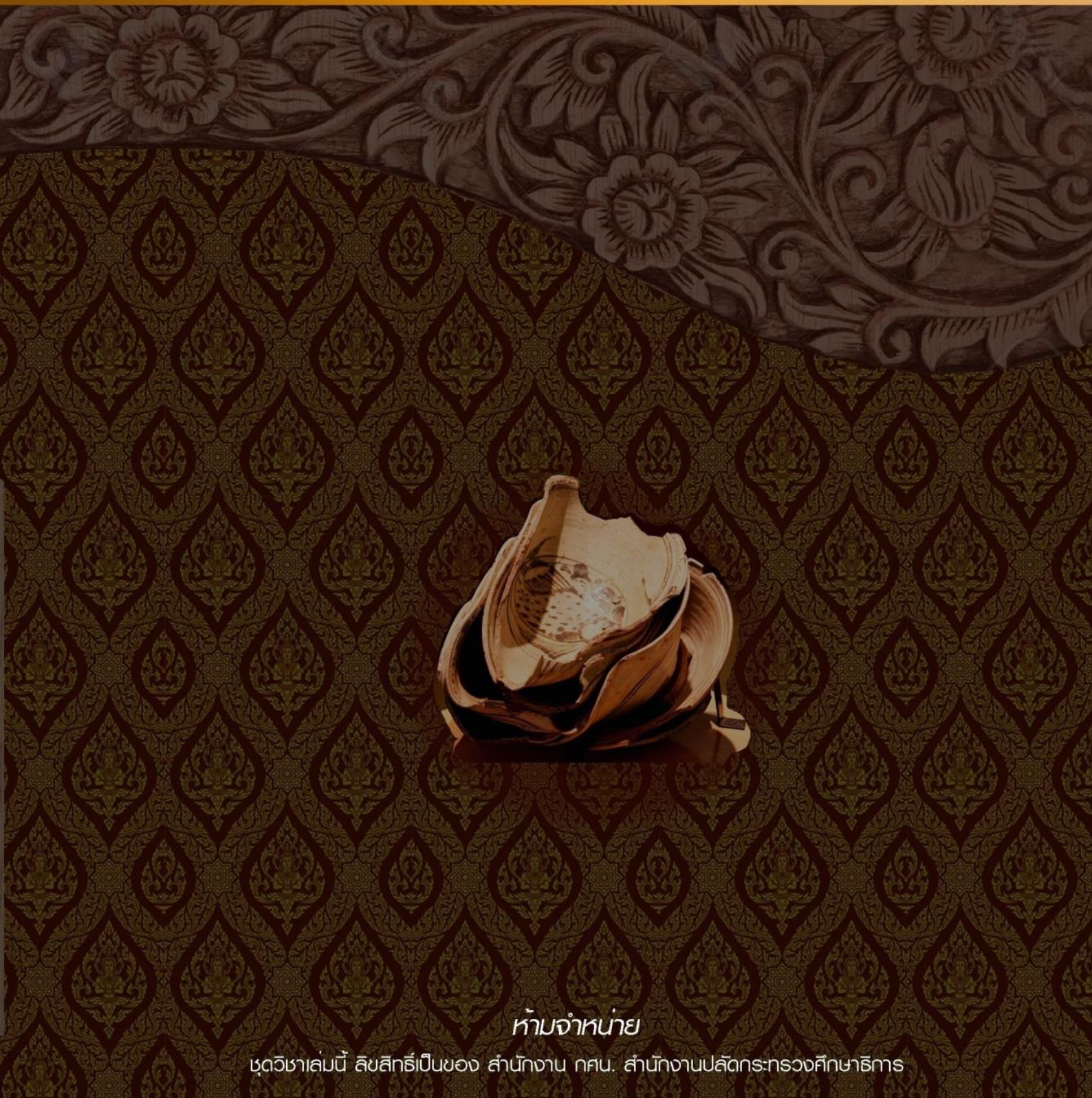
คณะบรรณาธิการ

นางสาวพิมพ์พร อินทจักร์	ข้าราชการบำนาญ
นางสาวชนิตา จิตต์ธรรม	ข้าราชการบำนาญ
นางนพรัตน์ เวโรจน์เสรีวงศ์	ข้าราชการบำนาญ
นางสาวประภารัตน์ พจนพิมล	ข้าราชการบำนาญ
นางสาวสุภรณ์ ปรีชาอนันต์	ข้าราชการบำนาญ
นางพรทิพย์ เข้มทอง	ข้าราชการบำนาญ
นางดุขฎิ ศรีวัฒนาโรทัย	ข้าราชการบำนาญ
นายวิวัฒน์ไชย จันทน์สุคนธ์	ข้าราชการบำนาญ
นางสาวชนิตา ดียิ่ง	ข้าราชการบำนาญ
นายสมชาย เตือนเพ็ญ	ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มจังหวัดมรดกโลกทางวัฒนธรรม รางวัลวัฒนคุณาธร กระทรวงวัฒนธรรม 2557
นางสาวจิราภรณ์ ตันติถาวร	ผู้อำนวยการ กศน.เขตบางกอกใหญ่
นายจิรพงศ์ ผลนาค	ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอสุวรรณโคโลก จังหวัดสุโขทัย
นางสาวอนงค์ ชูชัยมงคล	ศูนย์วงเดือนอาคมสุรทัศน์ จังหวัดอุทัยธานี
นางสาวพจนีย์ สวัสดิ์รัตน์	กศน. อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
นายโยธิน สมโณนนท์	กศน. อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
นางพรทิพย์ เอื้อประเสริฐ	กศน. อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
นางสาวอนงค์ เชื้อนนท์	กศน.เขตบางเขน

ผู้ออกแบบปก

นายศุภโชค ศรีรัตนศิลป์	กลุ่มพัฒนาการศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัย
------------------------	--

ห้ามจำหน่าย

ชุดวิชาเล่มนี้ ลิขสิทธิ์เป็นของ สำนักงาน กศน. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ